

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili õppekava

Alliki Oidekivi

**MUHU NAISTE SILMKOELISTE VATTIDE
KAUNISTUSVÕTTED**

Uurimus Muhu kodudes säilinud ja Muhu muuseumi esemete põhjal

Seminaritöö

Juhendaja Riina Tomberg, MA

Kaitsmisele lubatud

Viljandi 2013

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. KIRJANDUSE JA ARHIIVI ANDMED <i>VATTIDE</i> KOHTA	5
1.1. Kandmine	5
1.2. Kampsuni lõige, värvid ja kudumine	6
1.3. Kaunistamine	7
2. <i>VATTIDE</i> KIRJELDUSED	9
2.1. Erakogude <i>vatid</i>	9
2.2. Muhu muuseumi <i>vatid</i>	15
3. <i>VATTIDE</i> VALMISTAMISEL JA KAUNISTAMISEL KASUTATUD TÖÖVÕTTED JA MATERJALID. KODUSTEL <i>VATTIDEL</i> TEHTUD MUUDATUSED	22
3.1. Töös vaadeldud <i>vattide</i> värv, kudumistehnika ja lõige	22
3.2. <i>Nupilise</i> koe, <i>nipi</i> ja <i>keerukorra</i> kudumine	24
3.3. Kaunistused õlgadel ja allääres	25
3.4. Kaunistused esiosal, kaeluses ja varrukaotsas	26
3.5. Kodustel <i>vattidel</i> tehtud muudatused	29
4. KAMPSUNITE KAUNISTUSVÕTETE ANALÜÜS	31
KOKKUVÕTE	33
KASUTATUD MATERJALID	35
SUMMARY	37
LISAD	38
Lisa 1 Töös kasutatud fotod	38
Lisa 2 Johann Mickau kaupluse pankrotivara nimekiri ja Wassili Kesküla Suuremõisa kaupluse reklaam	41
Lisa 3 Muhu muuseumi tulmeraamatu andmed	43
Lisa 4 Vaatluse põhjal <i>vattidelt</i> joonistatud heegelskeemid, kudumismustrid ja tikandijoonised	49
Lisa 5 Töös vaadeldud <i>vattide</i> detailide fotod	63

SISSEJUHATUS

Ehkki praegu Muhus rahvarõivast igapäevaselt enam ei kanta, on muhulastele rahvarõivad olulised tänapäevalgi. Sellest annab tunnistust see, et muhulaste kodudes on kirstudes säilinud sajandivanuseid ja vanemaid esemeid. Neid hoitakse hoolega ja näidatakse võõrastele vaid suure palumise peale. Muhulasena olen ise rahvarõivaid kandnud kooliajal ja kannan pidulikul puhul ka praegugi. Muhu lapsed lõpetavad lasteaia rahvariides ja kogukondlikel üritustel on kokkutulnute seljas näha nii täiskomplekte kui üksikesemeid.

Üks 19. sajandi lõpust, 20. sajandi algusest pärit Muhu naise rõivakomplekti kuulunud ese on villane silmkoeline kampsun – *nipiga vatt*. M. Kaarma ja A.Voolmaa „Eesti rahvarõivastes“ (1981, lk. 358-359) on märgitud, et kampsun (*vatt-kampsun*, *villsärk*) kodunes Muhu naiste rahvarõivastes alles 19. saj. lõpul silmkoelisena. I. Manninen ütleb, et kampsuneid pole Muhust ühtegi eksemplari ja andmedki piirduvad vaid Kruse pildiga, mis osutab sellele, et omal ajal Muhus kampsun siiski eksisteeris (Manninen, 2009, lk. 240). Praegu on Muhu muuseumi kogus 11 *nipiga vatti*. Kui palju neid kodudes hoitakse ja kas nende valmistamisest, kaunistamisest ja kandmisest Muhus praegu veel midagi teatakse, selle kohta andmed puuduvad.

Käesoleva seminaritöö eesmärk oli selgitada välja, kui palju on praegu Muhu kodudes säilinud 19. sajandi lõpust, 20. sajandi algusest pärit *vatte*, kes olid kudemad, millisel puhul *vatte* kooti ja kanti, samuti teha kodudest leitud ja Muhu muuseumi esemete vaatluse põhjal ülevaade *vattide* kudumisel ja kaunistamisel kasutatud võtetest ja materjalidest. Muhus on *vatti* kantud ka pärast üldiselt linnamoelise rõivastuse kasutuselevõttu ja seetõttu on võimalik uurida, kas vanadele esemetele on tehtud parandusi ja täiendusi sobitamaks sajandivanust rõivast tänapäeva. Töö on esimene katse analüüsida kodudes talletatavat pärandvara ja teha see nähtavaks laiemale huviliste ringi jaoks.

Minu seminaritöö on koostatud Muhu kodudes leiduvate *vattide* (8 tk.) ja Muhu muuseumi esemekogus olevate *vattide* (10 tk.) põhjal. Töö on jaotatud 4 osaks: 1. osa annab ülevaate kirjanduses ja arhiivis leidunud andmetest *vattide* kohta 2. osas on minu poolt vaadeldud *vattide* kirjeldused; 3. osas käsitlen kaunistusvõtteid ja -materjale. 4. osas on kaunistusvõtete kokkuvõte ja analüüs. Vattide vaatluse põhjal tehtud skeemid, mustrid ja joonised on töö lisas.

1. KIRJANDUSE JA ARHIIVI ANDMED VATTIDE KOHTA

Üldiselt on eesti keeles ilmunud rahvarõiva-alases kirjanduses on silmkoeliste kampsunite kohta väga vähe teavet. Lisaks Manninenile (2009) ja Kaarma-Voolmaale (1981) on Muhu *nipiga vatte* käsitletud veel „Eesti rahvarõivad“, kus märgitakse Muhu rõivaste kohta, et 1880-ndail aastail hakatakse särgi peal kandma tihedat varrastel kootud valget või tumedavärvilist *villsärki*. (1957, lk. 167) ja lühidalt kirjeldab varrastel kootud naistekampsuneid K. Konsin 1972.a. välja antud raamatus „Silmkoeesemed“ lk. 28.

Käesoleval sajandil välja antud kirjanduses on R. Tomberg oma raamatus „Vatid, troid, vamsad – silmkoelisi kampsuneid Lääne-Eesti saartelt“ kampsunite kaunistamise kohta öelnud, et Muhus on lisaks esmasele tarbimisfunktsioonile kampsuneis suuremat rõhku pandud käsitööoskuse näitamisele ja eseme kaunistamisele. Kampsuni kaunistamise reeglistiku (tegumoe, koe, värvi, viklite paigutusega õlakul ja allääres) piires on iga kuduja püüdnud anda oma kampsunile isikupära. (2007, lk. 74) ja „Meite Muhu mustrid“ märgib ära muhulaste *vattide* aukartustäratava mustritiheduse, nüansirikkuse mustrimotiivides, huvitavad pisidetailid kaelustes, varrukasuudel, taskuklappidel ja alläärtes. Raamat annab õpetusi töövõtete kohta ja erinevate käsitööesemete mustriskeeme (Kabur, Pink, Meriste, 2010).

Praktilise tööna on Liisi Ess Viljandi Kultuurikolledžis 2002.a. diplomitööna valminud Muhu-ainelist kampsunikollektsiooni tehes püüdnud selgust saada Muhus kasutatavate värvikombinatsioonide päritolus ja esemeid valmistades teinud läbi kampsunite valmistamisel kasutatavaid töövõtteid.

1.1. Kandmine

Selle kohta, kes, millisel puhul ja missuguste rõivastega kampsunit kandis, andmed puuduvad. Üksikud viited võib leida vaid ERM etnograafilisest arhiivist, kus kogujad on kirja pannud, et

vatte on kantud juba jutustajate noorpõlves, ja mõned kannavad veel praegu (EA 48:977) ja **Liina Saksakulm** (s. 1909) on rääkinud, et ta kinkis pulmas ämmale rätiku ja kampsuni (EA 138:12). Muhu muuseumi tulmeraamatus on *vati* MM643 E1135 kohta öeldud, et selle valmistas **Jekaterina Vaga** oma veimevaka jaoks (lisa 2) ja R. Kõvamees mainib oma raamatus „Kahe väina vahel“ peatükis „Pruudi rutt“ möödaminnes, kuidas pulmade ettevalmistuse käigus kulub nii palju villu villvattideks, vööpaelteks, sõbadeks, seelikuteks ja sukkadeks-kinnasteks, et täisvillase vammusekanga kudumise jaoks seda enam ei jätku. (Kõvamees, 1994, lk. 21)

Vanade fotode põhjal, kus rahvarõivais naised, võib teha järelduse, et *vatti* kanti oranžipõhjalise *siilikuga* (Lisa 1, foto 1). Fotolt 2 on näha, et kampsunit kannab nooremapoolne abielunaine – see võib anda tunnistust sellest, et kampsun on valmistatud pulmadeks. Fotodel 3 ja 4 on osadel naistel seljas juba lilltikandiga *aiaga siilikud* ja osa rõivaid paistavad inimeste tagant murult. Kuna ka R. Kõvamees jutustab, kuidas „uue mood nõuab, et seelik oleks laiem“ (Kõvamees, 1994, lk. 20), siis võis olla, et valdavaks sai arusaam, et valge särgiga paistab pildi peal pidulikum välja ja seetõttu kampsuneid piltidel väga ei kohta.

Kodudest saadud *vattide* üks omanikest, **Helju Vaher** (85a.) Võlla Mardilt ütles, et tema ema (s. 1891) kandis kampsunit kirikus käies. Praegu hoiab seda Helju sugulane **Selma Kolk**, kes koos **Esta Venega** on *vatti* kandnud Tallinna Muhulaste seltsi üritustel. **Külli Ausmeel**, **Silvi Jürjestaust**, **Liivi Osa** ja **Helena Erik** kandsid oma *vatte* rahvatantsurühmaga esinedes. **Leida Tammisaar** ostis *vati* oma muuseumi ekspositsiooni tarbeks ja teab, et see on pärit veimevakast, mille omanik pole mehele läinud. Vestlusest **Paula Keskülaga** (95 a.) selgus, et tema meelest oli *vatt* selleaegsesse rõivakomplekti kuuluv esese ja igatüks tegi selle endale ise. Kuigi ta ise muud käsitööd palju teinud on, siis *vatti* ta teinud ei ole, aga mäletab, et tema emal olevat olnud must *vatt*, eest punasest kalevist ristpistes tikitud kaunistustega. *Vatti* enam alles pole – ühteaegu käis külas „kaltsumees“ (see, kes vanu riideid kokku korjas ja vastu andis purgikaasi jm), see sai omale. Ta küll möönis, et võis olla neid, kes raha eest nõ. „välja“ tegid; seda kinnitab ka **Vilma Aljase** öeldu, et tema ämm laskis nende pere *vatid* kellelgi kududa.

1.2. Kampsuni lõige, värvid ja kudumine

V.Sioni poolt 1948.a. kirjapandult on *vatid* olnud ilma kraeta, kinnitatud eest pisut ühelt küljelt haakidega. Lõikelt on nad sirged, seljaosa alt pisut kaares, moodustades pikema sabaosa, kaelus ja esimene serv kanditud värvilise – tavalisem kollane – riideribaga. Käiste suud on olnud umbes 10sm laiuselt kootud kollasest lõngast. (EA 48:977,979)

Nipiga vattide kudumise mood sai Muhus alguse 19. sajandi viimasel veerandil ja kuigi enamik säilinud *vatte* on mustad, leidub muuseumides tumepunaseid, siniseid, rohelisi kui ka valgeid *nipiga vatte*. Nimetus *nipp* tähistab seljatüki kolmnurkset alaserva ja omab praktilist väärtust, hoides kummardumisel selga soojas. Kudumine toimub eraldi tükkidena ja õmmeldakse hiljem kokku, kusjuures mõned tükid on julgelt väiksemaks lõigatud, et vatt liibuvamaks muuta. Juba ülemöödunud sajandi lõpul muretseti Muhusse esimene kudumismasin ja sellega hakati kuduma *võngelises* koes vatte, mis on sisuliselt siksakina looklev patentkude. (Kabur jt., 2010)

1.3. Kaunistamine

V. Sion märgib 1948.a. kampsuni kaunistamise kohta, et „rind on olnud ilustatud siidi ja kalevi vingudega – ribadega, pitside, paelte ja nõõpidega. (EA 48:977,979), 1957.a. välja antud „Eesti rahvarõivastes“ (lk. 167), märgitakse, et *villsärk* kaunistati rinna ees ning ümber kaelaava villase oranži riideribaga, mis oli ilustatud paelte ja pitsidega. Ka raamatutes „Silmuskudumine“ ja „Eesti rahvarõivad“ rahvarõivaste valmistamisjuhendis kirjeldatakse, kuidas naiste kampsuni kaeluse ja hõlma serv kantitakse villase oranžikaskollase riideribaga ja kaunistatakse ristpistetikandiga ning ääristatakse siksak- ja pobipaelte ning kitsa valge pitsiga. (Konsin, 1972, lk. 28; Kaarma jt., 1981, lk. 27)

Tikandiga kaunistamisest on rääkinud **Rosalie Tuust** (s. 1912): kodanliku Eesti ajal kasutati tikkimiseks poest ostetud värvilisi villaseid lõngu, nn. loelõngu. Tikkimistoimingut ennast kutsutakse Muhus roosimiseks või lankimiseks. Vastavad tikitud esemed kannavad sellest johtuvalt nimetusi: ... langivatid. Sidepiste on tikkimisel peamine. Seda täiendab varspiste (keerukord), hanesilmpiste (ketikord), sõlmpiste (lilled sümboles). (EA 146:71)

Efroni Kann (s. 1913) täiendab, et neljakordsed jämedad loelõngad olid kallid. Peeneks tööks lahutati neid ka *kahekeeseks*. E.Kann on kudunud rohkesti kindaid, sukki, sokke ja kampsuneid. Viimaseid on ta kaunistanud nii vöökirjade kui ka lauskirjadega. (EA 146:83)

Rõivaste kaunistamine näitas tegija osavust ja nutikust, kaunistuste hulk andis kandjale enesekindlust ja poest ostetud lisandid andsid vaikselt, aga kindlalt märku sellest, et tegijal on oskustele lisaks ka raha endale poekaupa lubada. (Kabur jt., 2010)

Riste Laasbergi magistratööst „Muhu sisustustekstiilid XIX saj. II poolele ja XX sajandil“ (1988, lk. 16) on märgitud, et Muhus Liival avati esimene pood 1789. aastal, 1930-ndate aastate alguses oli saarel 10 erakauplust, 3 ühiskauplust ja iga-aastased laadad, kus müüdi muuhulgas

mitmesuguseid tekstiilikaupu. Samas, lk. 6 öeldakse, et kirjuks värvitud lõngu e. *neolõngu* osteti 20. sajandi alguses ja enne Esimest maailmasõda juba ka poest ja lk. 8, et riidevärvid, (värvipulbrid) olid Muhu kauplustes ja laatadel müügil kaalukaubana, samuti kandsid harjuskid plekk-karpides riidevärve kaasas. Ka **Raissa Naeris** (s. 1890) räägib, et käisid ka rändkaupmehed – harjuskid. Need olid juudid või mõnest teisest rahvusest. ... Müüsid paelu, rätta, riideid. . (EA 146:118) Muhu muuseumist saadud kaupmees Johan Mickau pankrotivara nimekiri 1883. aastast sisaldab muuhulgas villast lõnga, purpursitsi, mitut sorti nõöpe, sitsiriidet, rootsiriidet, kitsast siidipaela ja punast mulda; Suuremõisa külas asuva W. Kesküla kaupluse reklaam lubab lisaks suurele riidekauba valikule ka „niitisi, nõöpisi, pitsi ja broderiid“ (lisa 2).

2. VATTIDE KIRJELDUSED

Käesolevas osas on *vattide* fotod ja kirjeldused. Esemete vaatluse põhjal tehtud heegelskeemid, kudumismustrid ja tikandijoonised on lisas 4. Lisast on välja jäetud raamatus „Meite Muhu mustrid“ (Kabur jt., 2010) avaldatud skeemid ja mustrid, et mitte asjatult materjali dubleerida.

2.1. Erakogude *vatid*

Riste Mesipuu Nurme küla

Legend: oletatavasti Riste vanema tädi Julia Rulli oma, kes noorelt (u. 1920) Muhust ära Kuressaarde läks, seega kampsun peab olema kootud varem.

Tumepunane masinkoeline kampsun. Kootud lõikekohasena. Esitükk üheosaline, selle eri värvi detailid on eraldi kootud, omavahel kokku õmmeldud ja kampsuni külge kinnitatud. Esitüki serva pits heegeldatud masinkoelise *võngelise* serva külge, esitükile mõlemale poole serva äärde tikitud roheline pisterida ja kinnitatud masinal kootud nõör. Kampsuni haakkinnis vasakul hõlmal. Kampsuni püstkrae on kootud eraldi ja külge õmmeldud. Alläär kootud triibulisena, triibud on erineva laiusega. Allääre pits roosast lõngast heegeldatud allääre külge. Kätis

heegeldatud eraldi ja õmmeldud varrukasuu külge. Heegeldatud sakiliselt, keerukorralisena. Kätisel 6 sakki.

Helju Vaher Võlla küla Mardi talu

Kampsun kuulus Helju emale Eleena Maltisele (sünd. 1891). Ema kandis seda pidulikul puhul. Helju arvates pidi see tehtud olema enne ema pulmi (oletatvasti 20. saj. I kümnendi lõpupoole). Praegu hoiab *vatti* Helju Vaheri sugulane Selma Kolk Sauel.

Tumepunane masinkoeline kampsun. Kootud lõikekohasena. Püstkrae eraldi kootud ja külge õmmeldud, allääres kampsuni värvi heegelpits heegeldatud kampsuni külge. Kätis heegeldatud. Esitükk üheosaline, kollasest villasest kangast, hallikasrohelise kangaga laialt kanditud, kandil roosa poepael, kollasel taustal lilltikand ja esitüki servas väikesed külgeõmmeldud heegelmotiivid, kummaski servas 18. Motiivid sinised, virsikuvärvi, roosad ja naturaalvalged. Esitüki tikandi ja servakandi vahel näha siksakpaela jälg. Esitüki vooder vahetatud (nüüd erkvalge linane vooder). Kampsun kinnitatakse haakidega vasakul hõlmal.

Helena Erik Nautse küla

Kampsun pärit Linnuse külast. Praegune omanik sai selle kingitusena 1990-ndatel aastatel.

Sinine masinkoeline kampsun. Kootud lõikekohasena. Allääres heegelpits. Esitükk üheosaline, kootud eraldi parempidises koes, esitükki ümbritseb kaks ringi heegeldatud ühekordseid sambaid. Ka kampsuni kaelakaar on lõikekohaseks kujundatud heegeldatud ühekordsete sammastega. Esitükki kaunistav lilltikand läheb väädina ümber kaeluse. Kaelus ja esitükk vooderdatud puuvillase kangaga, kaeluses heegelpits, esitüki äärtes heegelmotiivid. Ka vasakule hõlmale on külge õmmeldud eraldi kootud tükk. Kätised heegeldatud kampsuni värvi lõngast keerukorralisena, varrukasuus heegelpits. Kätis kaunistatud lilltikandiga, varruka külge õmmeldud. Õmbluse ääres varrukal roosa heegelpits, mida on täiendatud tumedamat tooni roosa lõnga pistetega. Kampsun kinnitub vasakul hõlmal.

Silvi Jürjestaust Vanamõisa küla

Kampsun pärit Linnuse külast. Praegune omanik ostis selle 1985. aastal rahvatantsurühmas esinemiseks.

Must masinkoeline kampsun. Kootud lõikekohasena. Allääres kampsuni värvi heegelpits õmmeldud allääre siseküljele 1cm kaugusele alläärest. Tundub olevat lisatud hiljem. Püstkrae eraldi kootud ja külge õmmeldud, sellele õmmeldud roosa heegelpits.. Esitükk üheosaline, kootud eraldi parempidises koes, kaunistatud lilltikandiga, sellest kummalgi pool roosa heegelpits. Kätised heegeldatud kampsuni värvi lõngast kinnissilmustega keerukorralistena, kaunistatud lilltikandiga, ääres heegelpits. Kätis varruka peale õmmeldud, õmblusel roosa heegelpits. Kampsun kinnitub vasakul hõlmal.

Eleena Kesksaia Lõetsa küla

Eleena Kesksaia sünniaasta on 1872. *Vati* praeguse omaniku **Esta Vene** arvates võib see olla kootud vahemikus 1890-1900.

Vatt kootud käsitsi mustast villasest lõngast *nupilises* koes. Allääres vahelduvad keerukorrad 1:1 sooniku ja põhikoega, õlal vahelduvad keerukorrad põhikoega. Allääre külge heegeldatud muustriline keerukorraline, vaba lõng jookseb pahemal pool lahtiselt. Ääres valgest ja mustast lõngast heegelpits. *Vati* esitükil kaks oranži kanga riba, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Kanga kaunistatud kollase siksak- ja pruunikaspunase poepaelaga. Esiosal, kahe oranži kangariba vahel neli valget nõõpi. *Vatt* kinnitub vasakul hõlmal haakidega. Varrukaots kootud eraldi, silmuselisele ülesloomisele järgnevad ripsirida ja 2:1 soonik, varrukaots varruka külge õmmeldud.

Külli Ausmeel Lõetsa küla

Vatt pärit Hellamaa küla Metsa talust Raissa Metsmaa kirstust. Küllile andis *vati* Frida Keert u. 1980.a.

Vatt kootud käsitsi mustast läikivast lõngast *nupilises* koes. Allääres ja õlal vahelduvad keerukorrad põhikoega. Esiosal kaks kollase kanga riba, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Kangas on kaunistatud ristpistetikandi, roosa pobipaela ja valge poepaelaga. Esiosal, kahe kollase kangariba vahel seitse kollast läbipaistvat nõöpi. *Vatt* kinnitub vasakul hõlmal haakidega. Varrukaots kollasest siilikuriidest, kaunistatud samasuguse ristpistetikandiga nagu kaeluses, aga need ja ka esiosa nõöbid lisas Külli oma sõnul 1990-ndatel, kui *vatiga* tantsimas käis.

Liivi Osa Rinsi küla

Vatt kootud möödunud sajandi 1990-ndatel aastatel, esiosa, kaeluse ja varrukaotste kaunistused pärit Tiia Jõgilt Hellamaa külast, kes leidis oma vanaisa õe Julia Maripuu kapist muistse nipiga vati. Aga kuna see oli „tugev, kitsas ja pisike“, siis harutas ta kaunistused ära. Mis sai vanast *vatist*, pole teada.

Vati esiosal kaks oranži kanga riba, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Kangas on kaunistatud ristpistetikandi, sinise poepaela ja valge poepitsiga. Esiosal, kahe oranži kangariba vahel viis valget nõöpi. Varrukaotsad heegeldatud kinnissilmustega, kaunistatud ristpistetikandi ja heegelpitsiga.

Leida Tammisaar Mõega küla

Vatt pärit Lõetsa külast, Laurilt. Olnud osa veimevakast, mille omanik Lauri Liina pole mehele läinud. Praegu hoiab vatti Leida Tammisaar Mõega külast, kus *vatt* on osa turismitalu püsiekspositsioonist. Muhu muuseumis on nimekiri Tammisaare turismitalu esemetest, seal on *vatt* dateeritud aastasse 1902.

Vatt kootud käsitsi mustast lõngast *nupilises* koes. Allääres ja õlal vahelduvad keerukorrad põhikoega. Esiosal kaks oranži kanga riba, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Kangas on kaunistatud roheline ja oranži siksakpaelaga. Esiosal, kahe oranži kangariba vahel kuus oranži nõöpi. *Vatt* kinnitub vasakul hõlmal haakidega. Paremal hõlmal seespool linasest kangast tasku. Küljeõmbluses sügav sissevõte, varrukas väga madala kaarega. Varrukaotsad heegeldatud ringselt kinnissilmusteline heegeldus vaheldub keerukorralisega. Varrukaots kaunistatud ristpistetikandi ja heegelpitsiga.

2.2. Muhu muuseumi vatid

JSM362 E205

Pärit Koguva küla Tõnise talust.

Vatt kootud käsitsi mustast lõngast *nupilises* koes. Allääres ja õlal vahelduvad keerukorrad põhikoe ja vikeldusega. Ka varrukaotsas enne kätist soonikutaoline vikkkelkiri. Varrukas külge kootud. Kätis heegeldatud ringselt keerukorralisena. Varrukaots kaunistatud lilltikandi ja heegelpitsiga. Esitükk üheosaline, mustast kalevitaolisest kangast. Kangel lilltikand. Lisaks kaunistatud valge-rohelisest neolõngast heegelpitsi ja valge poepaelaga. Vatt kinnitub vasakul hõlmal haakidega. Kaelus kanditud esitüki kangaga, esitüki valge-roheline pits jookseb ümber kaelaava, seda täiendab roosa poepael. Kaelusesse seespoole on õmmeldud lai valge poepits, mis langeb kaelusele nagu krae.

JSM363 E206

Pärit Koguva küla Tõnise talust.

Vatt kootud käsitsi mustast lõngast *nupilises* koes, tugevasti vanunud. Allääres ja õlal vahelduvad keerukorrad vikeldusega, viklimuster ei ole loetav. Kätis sakiline, heegeldatud ringselt keerukorralisena. Kaunistatud heegelpitsiga. Esiosal kaks oranži kanga riba, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Esitükk kaunistatud poepaela ja kollase ja roosa siksakpaelaga, kaelus roosa siksakpaela ja rohelisele läikivale paelale punase niidiga õmmeldud musta siksakpaelaga. Esiosal kahe kangariba vahel kolm valget nõöpi. Vatt kinnitub vasakul hõlmal haakidega.

JSM364 E207

Pärit Koguva küla Tõnise talust.

Vatt kootud käsitsi mustast lõngast *nupilises* koes, tugevasti vanunud. Allääres vahelduvad keerukorrad põhikoega, õlal vikeldusega. Varrukakaar õlajoonel sirge, kätiseosa kootud varruka külge mustrilisena, ääres *keerukorrad*. Kätise lõhik kanditud puuvillase kangaga. Esiosal kaks oranži kanga riba, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Esitükk kaunistatud oranži siksakpaela ja roosale läikivale paelale kinnitatud rohelise siksakpaelaga. Esiosal kahe kangariba vahel kaht erinevat roosat tooni ümmargused kaunistused, mis meenutavad nõõpaugupistes üle tehtud rõngast. Nendevahelisel osal neli metallraamistuses punast klaasnõöpi. Vatt kinnitub vasakul hõlmal haakidega.

JSM365 E208

Pärit Koguva küla Tõnise talust.

Vatt kootud käsitsi mustast läikega lõngast *nupilises* koes. Allääres on keerukordade vahelised alad osalt vikeldatud, osalt põhikoes, õlal vahelduvad keerukorrad vikeldusega. Ka varrukaotsas keerukorrad vaheldumisi vikeldusega. Varrukasuu kanditud oranži villase kangaga, millele peale õmmeldud punasel läikival paelal roheline siksakpael. Kandi kõrval väga peene lõngaga tikitud valge ahelpisterida ja roosa siksakpael. Kätise lõhik kanditud kirju puuvillase kangaga. Lõhik kinnitub nõõbiga. Esiosal kaks oranži kanga riba, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Kangas kaunistatud ristpistetikandiga, servas roosa siksakpael. Esiosas, kahe oranži riideriba vahel peen valge lõngaga tikitud ahelpisterida, roosa siksakpael ja kolm erinevat värvi nõõpi. Vatt kinnitub vasakul hõlmal haakidega.

JSM566 E792

Pärit Koguva küla Tõnise talust.

Vatt kootud käsitsi tumedast rohelisest lõngast *nupilises* koes, tugevasti vanunud. Allääres ja õlgadel vahelduvad keerukorrad põhikoega. Kätis sinakasrohelise – musta triibuline 2:1 soonik, mis on silmatud varruka külge. Esiosal kaks mustast puuvillasest kangast riba, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Kahe musta riideriba vahel viis nõöpi. *Vatt* kinnitub vasakul hõlmal nõöpidega.

JSM567 E835

Pärit Paenase küla Uuelu talust

Vatt kootud käsitsi mustast lõngast *nupilises* koes, nii tugevasti vanunud, et allääres ja õlal on küll keerukorrad eraldatavad, aga nendevahelise osa kudumistehnika ei ole arusaadav. Varrukaotsad heegeldatud kinnissilmustega, mustrilised ja varruka külge õmmeldud. Heegeldatud ringselt, äärmistel osadel heegelnõel pistetud läbi eelmise rea kinnissilmuse tagumisest poolest. Kätise ühevärviline keskosa kaunistatud ristpistetikandiga, servas kitsas heegelpitsiga. Esiosal lilleline poepael, kaeluses rohelisest villasest kangast kant. Esiosal poepaela välimisse ja kaeluse äärde kinnitatud roosa siksakpael, paelte vahel roheline siksakpael ja kolm rohelist nõöpi. *Vatt* kinnitub vasakul hõlmal haakidega.

JSM594 E954

Pärit Koguva küla Tõnise talust.

Vatt kootud käsitsi mustast lõngast *nupilises* koes, tugevasti vanunud. Allääres ja õlal keerukorrad vahelduvad põhikoega. Varrukasuus enne lõpetamist üks keerukord, varrukaots kaunistatud lilltikandi ja varruka külge heegeldatud pitsiga. Esilapp peenest silmkoelisest materjalist, kaunistatud lilltikandi ja heegelpitsiga. Kampsunil on mustast lõngast sambagruppidega heegeldatud krae, selle servas teist värvi pits.

MM643 1135E

Pärit Kallaste küla Korju talust

Vatt kootud käsitsi sinisest lõngast *nupilises* koes, tugevasti vanunud. Allääres ja õlal vahelduvad keerukorrad vikeldusega, õlal lisaks sinisele kasutatud ka musta lõnga. Allääres kampsuni lõngast kinnissilmustega heegeldatud serv, millel ristpistetikand. Kätsel vahelduvad keerukorralised osad kinnissilmuselistega, keskel ühevärviline osa kaunistatud ristpistetikandiga. Kätese ääres heegelpits. Esiosal kaks masintikandiga kaunistatud oranžist riidest riba, sama

kangas ümbritseb ka kaelust. Kaeluses kanga servas heegelpits. Kangaribade välimisel serval roosa siksakpael, ribade sisemises ääres heegelpits, pitside vahel seitse roosat nõöpi. *Vatt* kinnitub vasakul hõlmal haakidega.

MM744 E1350

Ostetud muuseumile 2003.a.

Vatt kootud käsitsi mustast lõngast *nupilises* koes. Allääres vahelduvad keerukorrad põhikoega, õlal vikeldusega. Kätised keerukorralised, mitmevärvilised, servas heegelpits. Kätis on lahti lõigatud ja kanditud puuvillase kangaga. Kinnituseks lõngast nõöbiaasad ja nõöbid. Esiosal kaks oranži kanga riba, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Esiosa ribad kaunistatud ristpistetikandiga. Ribade välimises ääres ja ümber kaeluse valgel poepitsil roosa siksakpael, kaeluse kangal punase niidiga kangale õmmeldud must siksakpael. Ribade vahelises osas neli oranži nõöpi. *Vatt* kinnitub vasakul hõlmal haakidega.

MM765 1862E

Andmed päritolu kohta puuduvad.

Vatt kootud käsitsi tumepunasest lõngast *nupilises* koes. Allääres heegelpits, keerukorrad vahelduvad põhikoega ja vikeldusega, õlal vikeldusega. Kätised heegeldatud, keerukorralised vööndid vahelduvad kinnissilmuselistega, servas heegelpits. Ömmeldud varruka külge, ühendusõmbluses kollane siksakpael. Kätis on lahti lõigatud ja kanditud puuvillase kangaga. Kinnituseks lõngast nõõbiaasad ja nõöbid. Esitükk üheosaline, kaunistatud ristpistetikandiga, sama kangas ümbritseb ka kaelust. Esitüki servas kollasest puuvillasest riidest kant, millel pronksivärvi litritest siksak. Kollasest kandist väljaspool ja kaeluse ümber roosa siksakpael. Alumise hõlma serv kanditud puuvillase kangaga. Vatt kinnitub vasakul hõlmal haakidega.

3. VATTIDE VALMISTAMISEL JA KAUNISTAMISEL KASUTATUD TÖÖVÕTTED JA MATERJALID. KODUSTEL VATTIDEL TEHTUD MUUDATUSED

3.1. Töös vaadeldud vattide värv, kudumistehnika ja lõige

Käesolevas töös vaadeldud vattide värv, kudumistehnika ja lõige on toodud allolevas tabelis:

Vati omanik, number	Vati värv	Kudumis-tehnika	Lõige
Riste Mesipuu	Tumepunane	Masinal kootud	Eraldi tükkidest. Varrukas lõikekohane, küljeõmblus selja pool, nipp moodustatud silmuste kokkukudmisega
Helju Vaher	Tumepunane	Masinal kootud	Eraldi tükkidest. Varrukas lõikekohane, küljeõmblus selja pool, nipp moodustatud silmuste kokkukudmisega
Helena Erik	Erksinine	Masinal kootud	Eraldi tükkidest. Varrukas lõikekohane, küljeõmblus selja pool, nipp moodustatud silmuste kokkukudmisega
Silvi Jürjestaust	Must	Masinal kootud	Eraldi tükkidest. Varrukas lõikekohane, küljeõmblus selja pool, küljeõmblusest kõvasti sisse võetud, nipp moodustatud silmuste kokkukudmisega
Tiia Jõgi/Liivi Osa			
Külli Ausmeel	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega, küljeõmblus selja pool, varrukas madala kaarega, sirgelt otsa pandud. Küljeõmblusest sügavalt sisse võetud
Leida Tammissaar	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega, küljeõmblus selja pool, varrukas madala kaarega, sirgelt otsa pandud. Küljeõmblusest sügavalt sisse võetud
Eleena Keskaik	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega, küljeõmblus väga vähe selja pool, varrukas madala kaarega, sirgelt otsa pandud.
JSM362 E205	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool.
JSM363 E206	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool.
JSM364 E207	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool.
JSM365 E208	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool. Võõjoonel kergelt sisse võetud ~2cm
JSM566 E792	Tume hallikasroheline	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool.
JSM567 E835	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool. Seljatükk võõjoonelt alates ülespoole ahenevalt sisse võetud. Varrukal kaenla all väike sissevõte
JSM594 E954	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool.
MM643 1135E	Erksinine	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Seljaosa kaelakaar V-kujuline. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool. Võõjoonel ülespoole ahenevalt sisse võetud
MM744 E1350	Must	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool. Seljatükk võõjoonelt alates ülespoole ahenevalt sisse võetud. Varrukas kogu alumise õmbluse ulatuses kitsamaks õmmeldud

MM765 1862E	Tumepunane	Käsitsi kootud	Eraldi tükkidest. Sirge lõikega. Varrukas madala kaarega. Küljeõmblus selja pool.
--------------------	------------	----------------	---

Tabel 1 Värvi, kudumistehnika ja lõige

Kuna **Liivi Osa** vatt on kootud möödunud sajandi 1990-ndatel, jätsin selle värvi, kudumistehnika ja lõike võrdlusest välja.

Lõige: käsitsi kootud *vatid* on sirgelõikelised, seljaosa kootud kitsamana, sisuliselt puudub seljatükil käeaugukaar, sealt on kootud sirgelt. Kuigi pealtnäha paistab nagu oleks seljatükki kohas, kus varrukakaar algab, veidi lõikekohaseks kootud, pean seda siiski vanutamise ja kandmise tulemusel välja veninuks. Seljatüki alaosa (*nipp*) on selja keskjoonel kampsuni allääre suhtes allpool – alläär on kootud V-kujulisena. Esitüki küljeosa on nii palju laiem, et ulatub kaenla alt läbi seljatükini, varrukakaar on sisse kootud. Esitüki parem hõlm on kootud laiem, nii et see moodustab ülekäigu vasakule hõlmale. Vasak hõlm on kootud esikeskjooneni. Varrukad on madala kaarega, randme poolt pisut ahenevad, sirgelt otsa pandud. Varrukas on suu poole kergelt ahenev.

Masinkoelistel *vattidel* on seljatükil silmuste kasvatamise – kahandamisega kujundatud *nipp*, vöökoht ja varrukakaar, kuigi ka neil on seljatükk kitsas, nii et küljeõmblus jääb seljale. Varrukakaar on kõrgem ja on näha, et esiosas on kinniseks kasutatud haakidega püütud kampsunit eestpoolt vöökohalt taljesse sättida.

Kaheksateistkümnest *vatist* seitsmel oli küljeõmbluses sissevõte, sealhulgas ühel masinkootud *vatil*. Sissevõte algab alläärest ja aheneb ülespoole. Kahel kampsunil oli ka varrukas kitsamaks õmmeldud. Kõik *vattidel* oli kinnis vasakul hõlmal.

Värv: 17 *vatist* olid 11 mustad, 3 tumepunased, 2 sinised ja 1 roheline.

Kudumistehnika: Masinal kootud vatte oli 3, käsitsi kootuid 14. Masinkoeliste *vattide* pahemal pool meenutas pind tihedat patentkude. Kui üldiselt on patentkude pehme ja hästi veniv, siis neil tugev ja vormihoidev. *Vattide* paremal pool moodustus koepind ülespoole suunduvatest siksakkidest, saki samm ja tihedus on erinev. Käsitsi kootud vatid on arvatavasti *nupilises* koes. Kindlalt seda väita ei saa, sest osadel oli koekiri vanumise tõttu loetamatuks muutunud. Kõik *vatid* on kootud eraldi tükkidena ja kokku õmmeldud.

3.2. *Nupilise koe, nipi ja keerukorra kudumine*

21. veebruaril 2013 osalesin Hellamaa külakeskuses õpipäeval, kus Olga Äkke (s. 1930) õpetas, kuidas kududa *nupilist* kampsunit, *nippi* ja *keerukorda*. Kirjapandud märkmete põhjal annan siinkohal nende töövõtete kirjelduse.

Loo üles „muhu“ loomisega, tagasirida kududa pahempidiste silmustega. Kududa *keerukord* kahe lõngaga, pahempidi rida tagasi.

Keerukord kootakse järgmiselt: *keerukord* kootakse edasireal, selle jaoks on vaja põhi- ja lisalõnga. Olga võttis lisalõngaks lihtsalt suvalise pikkusega lõngajupi (minu arvates võiks see olla vähemalt kolmekordne kootava osa pikkusega võrreldes, et lõpuni jaguks). Esimene silmus võetakse kudumata, siis tuuakse kahe varda vahelt põhi- ja lisalõng enda poole (pahempidine kudumisvõte). Kudumine toimub pahempidiste silmustega. Esimene silmus kootakse põhilõngaga, lõng jääb kudumi ette. Teine silmus kootakse lisalõngaga, nii et lisalõng liigub põhilõnga pealt läbi. Kolmas silmus kootakse jälle põhilõngaga, jälgides, et see liiguks nüüd omakorda lisalõnga pealt. Lõngad peavad kogu aeg vahetuma ühte pidi, siis tekib kudumi pinnale keerd.

Kui kohe keerukorralt hakata *nupilist* kuduma, tuleb seda alustada kohe tagasireal peale keerukorra kudumist. Kootakse järgmiselt: (kudumi pahemalt poolt): koo parempidine silmus, too lõng varda ette, järgmine silmus võtta kudumata pahempidise võttega, koo parempidine silmus nii, et lõng on varda ees (kudumata võetud silmuse kohale jääb lõngakeerd). Kududa rea lõpuni, tagasirida kududa parempidiselt. Järgmisel real arvestada, et silmus, mis enne võeti kudumata, tuleb koos sellel asetseva lõngakeeruga parempidi võttega kokku kududa ja eelmisel real kootud silmus jäetakse nüüd kudumata. See vaheldumine moodustabki koepinnale *nupid*.

Nipi kudumiseks kududa peale keerukorda pahempidiselt keskele, arvestada, et 5 keskmist silmust kootakse *nupilisena*. Peale viienda silmuse kudumist keerata töö teistpidi ja kududa parempidiselt need viis keskmist silmust + veel kolm silmust. Siis keerata töö uuesti teistpidi ja kududa uus *nupilise* koe rida jälgides, et tekiks maleruut. Nii võetakse silmi kolmekaup juurde kuni vardatais on kõik olemas.

Käeauku ei koota sisse, kaelakaar kootakse. Õlaviklid kootakse seljaosa külge ja ühendatakse esiosaga. Viklite kudumist alustatakse kaelakaare sissekudumise kohalt.

Metoodiline „muhu“ moodi ülesloomine, *nupilise koe, nipi ja keerukorra* kudumise õpetus on antud raamatus „Meite Muhu mustrid“(Kabur jt., 2010).

3.3.Kaunistused õlgadel ja allääres

Kuna **Liivi Osa** vatt on kootud möödunud sajandi 1990-ndatel, jätsin selle allääre ja õlgade kaunistamise võrdlusest välja, kahe vati puhul oli kude nii palju vanutatud, et olid näha *keerukorrad*, aga nendevahelise osa kudumise tehnikat ei olnud vanumise tõttu võimalik määrata. Enamasti on *keerukorrad* allääres ja õlgadel kootud kahekaupa, aga *keerukordade* arv, nende kudumise rütm ja paiknemine allääres vajaks minu arvates põhjalikumat uurimist.

Vati omanik, number	Alläär	Õlad
Riste Mesipuu	Triibuline kude Heegelpits	
Helju Vaher	Heegelpits	
Helena Erik	Heegelpits	
Silvi Jürjestaust	Heegelpits	
Tiia Jõgi/Liivi Osa		
Külli Ausmeel	Keerukorrad vahelduvad põhikoega	Keerukorrad vahelduvad põhikoega
Leida Tammissaar	Keerukorrad vahelduvad põhikoega	Keerukorrad vahelduvad põhikoega
Eleena Keskaik	Keerukorrad vahelduvad põhikoe ja vikeldusega Kinnissilmuseline mitmevärviline heegelläär Heegelpits	Keerukorrad vahelduvad põhikoe ja vikeldusega
JSM362 E205	Keerukorrad vahelduvad põhikoega	Keerukorrad vahelduvad põhikoe ja vikeldusega
JSM363 E206	Keerukorrad vahelduvad vikeldusega	Keerukorrad vahelduvad vikeldusega
JSM364 E207	Keerukorrad vahelduvad põhikoega	Keerukorrad vahelduvad vikeldusega
JSM365 E208	Keerukorrad vahelduvad vikeldusega	Keerukorrad vahelduvad vikeldusega
JSM566 E792	Keerukorrad	Keerukorrad
JSM567 E835	Keerukorrad	Keerukorrad
JSM594 E954	Keerukorrad vahelduvad põhikoega	Keerukorrad vahelduvad põhikoega
MM643 1135E	Keerukorrad vahelduvad põhikoe ja vikeldusega Ristpistega kaunistatud heegelläär, heegelpits	Keerukorrad vahelduvad vikeldusega
MM744 E1350	Keerukorrad vahelduvad põhikoega	Keerukorrad vahelduvad vikeldusega
MM765 1862E	Keerukorrad vahelduvad vikeldusega Heegelpits	Keerukorrad vahelduvad vikeldusega

Tabel 2 Allääre ja õla kaunistamine

Tabelist nähtub, et ühe masinkoelise *vati* allääres on mitmevärviline triibustik, kõik masinkoelised *vatid* kaunistati allääres heegelpitsiga. Käsitsi kootud *vattidel* on kõigil alläär ja õlad kaunistatud *keerukordadega*. *Keerukordade* vaheline ala on kootud põhikoes (3 *vatil*), vikkelloes (3 *vatil*) või on neid kaht varianti kombineeritud (5 *vatil*).

Lisaks *keerukordadele* oli kahele käsitsikootud *vatile* alläärde tehtud kinnissilmuseline heegeldus, ühel mustriks ja teisel ristpistes tikitud. Neil mõlemal äärestas kinnissilmuselist osa heegelpits, pits oli ka *vati MM765 1862E* allääres.

3.4. Kaunistused esiosal, kaeluses ja varrukaotsas

Kampsuni esiosa, kaelakaare ja varrukaotste kaunistamisel olid tegijatel käed kõige vabamad. Esiosa ja kaeluse kaunistamisel kasutati enim poekaupa – kangast, paelu, pitse, nööpe. Paelte puhul kasutan nimetusi siksakpael ja *pobipael* – need nimetused tähistavad kindla väljanägemisega paelu. Ülejäänud erinevad paelad koondasin ühise nimetuse „muu poepael“ alla.

Varrukaotsa kätised valmistati enamasti ise ja need tehti reeglina värvilised. Tegemisel kasutati erinevaid tehnikaid – heegeldamist, kudumist, kangaga kantimist ja nende kombinatsioone. Heegeldamisel on kasutatud kaht erinevat kinnissilmuste heegeldamise viisi: esimesel puhul on heegeldamisel nöl pistetud läbi eelmise rea silmuse mõlema kaare alt, teisel puhul ainult eelmise rea silmuse tagumisest poolest. Viimasel juhul jääb heegelpinnale *keerukorda* meenutav vööt. Selguse mõttes olen allolevas tabelis ja edaspidi esimese variandi puhul kasutanud nimetust „kinnissilmuseline heegeldus“, teise variandi puhul „*keerukorraline* heegeldus“. Samuti kasutan mõistet „varrukaots“ *vati* varruka randmepoolse osa tähistamiseks ja „kätis“ varrukaotsa lisatud erinevas tehnikas valmistatud osa kohta.

Vaadeldud kampsunite põhjal toon välja järgmist (tabel 3):

Esiosa ja kaelus. Masinkoeliste kampsunite esiosa kaunistus on ühel laiemal tükil, põhilise kaunistuse kangal või kootud pinnal moodustab lilltikand, mida täiendavad riidest kant, poepael ja heegelmotiivid või –pits. Erandiks on siin **Riste Mesipuu** kampsun, mille esitüki osad on tegija kudunud juba masinal mitmevärvilistena ja mis on täiendatud heegelpitsiga. Kaeluses on eraldi valmistatud ja külge õmmeldud väike püstkrae, vaid **Helena Eriku** *vati* krae moodustub külge heegeldatud ühekordsetest sammastest. Iga kampsuni kaelus on kaunistatud erinevalt, siin ei saa välja tuua ühist viisi, aga on aru saada, et tegija on jälginud kaunistuse sobimist üldpilti.

Käsitsi kootud *vattide* esiosa kaunistus paikneb paremal esitükil umbes kaelakaare laiuselt. Siin saab eristada ühes tükis (3 esemel) või kahest riideribast tehtud kaunistusi (10 esemel); ühel esemel on riideribade asemel laiem lilleline poepael. Kui kaunistamiseks on kasutatud kaht riba, siis on nende vahele esikeskjoone kohale õmmeldud nööbid. Kuna kõik *vatid* peale ühe kinnitatakse haakidega, on nööpidel dekoreeriv eesmärk. Enamasti (12 juhul) on ka kaelakaar kantud esiosaga sama kangaga, see pikeneb ümber kaelakaare ja lõpeb vasakul esitükil parema hõlma all. Vaid 2 juhul oli kaelus kaunistatud teisiti – ühele *vatile* oli kaelusesse õmmeldud

heegeldatud krae ja teisel oli kant esitükist erinevat värvi. Kas esiosa ja kaeluse kaunistamisel kasutatud paelte-pitside osas saab välja tuua mingeid reegeleid, vajab põhjalikumat uurimist.

Vati omanik, number	Esiosa	Kaelus	Varrukaotsad	Kätis
Riste Mesipuu	Üheosaline Kootud nõör Tikkerida Heegelpits	Masinal kootud püstkrae Triibuline kude		Keerukorraline mitmevärviline siksakheegeldus Heegelpits
Helju Vaher	Üheosaline Kollane villane kangas Lilltikand Kangast kant Muu poepael Ümmargused heegelmotiivid	Masinal kootud püstkrae		Pitsiline heegeldus
Helena Erik	Üheosaline Silmkoeline Lilltikand Ümmargused heegelmotiivid	Heegeldatud püstkrae Lilltikand Heegelpits		Keerukorraline heegeldus Lilltikand Heegelpits
Silvi Jürjestaust	Üheosaline Silmkoeline Lilltikand Heegelpits	Masinal kootud püstkrae Heegelpits		Keerukorraline heegeldus Lilltikand Heegelpits
Tiia Jõgi/Liivi Osa	Kaks oranži villase kanga riba Ristpistetikand Muu poepael Poepits Nööbid	Esiosaga sama kangas Ristpistetikand Muu poepael		Kinnissilmuseline heegeldus Ristpistetikand Heegelpits
Külli Ausmeel	Kaks kollast villase kanga riba Ristpistetikand <i>Pobipael</i> Nööbid	Esiosaga sama kangas Ristpistetikand <i>Pobipael</i>		
Leida Tammissaar	Kaks oranži villase kanga riba Siksakpael Nööbid	Esiosaga sama kangas Siksakpael		Kinnissilmuseline heegeldus vaheldub keerukorralise heegeldusega Mitmevärviline Ristpistetikand Heegelpits
Eleena Keskaik	Kaks oranži villase kanga riba Siksakpael Muu poepael Nööbid	Esiosaga sama kangas Siksakpael Muu poepael		2:1 triibuline soonik
JSM362 E205	Üheosaline Must villane kangas Lilltikand Muu poepael Heegelpits	Esiosaga sama kangas Muu poepael Poepits Heegelpits	Varrukaotsas vikeldus	Keerukorraline heegeldus Lilltikand Heegelpits
JSM363 E206	Kaks oranži villase kanga riba Siksakpael Muu poepael Nööbid	Esiosaga sama kangas Siksakpael Siksakpael läikival paelal		Keerukorraline kahevärviline siksakheegeldus Heegelpits
JSM364 E207	Kaks oranži villase kanga riba Siksakpael Siksakpael läikival paelal Nööpaugupistes rattakesed	Esiosaga sama kangas Siksakpael Siksakpael läikival paelal Nööpaugupistes		Mitmevärviline mustiline kude Keerukorrad Lõhik kantitud kangaga Kinnituseks nööbid

	Nööbid	rattakesed		
JSM365 E208	Kaks oranži villase kanga riba Ristpistetikand Siksakpael Tikkerida Nööbid	Esiosaga sama kangas Ristpistetikand Siksakpael	Kootud - keerukorrad vahelduvad vikeldusega Esiosaga sama kangas Siksakpael Siksakpael teist värvi kangal Tikkerida Lõhik kantitud kangaga Kinnituseks nööbid	
JSM566 E792	Kaks musta puuvillase kanga riba Nööbid	Esiosaga sama kangas		2:1 triibuline soonik
JSM567 E835	Kaks lillelise poepaelast riba Siksakpael Nööbid	Roheline villane kangas Siksakpael		Kinnissilmuseline heegeldus vaheldub keerukorralisega Mitmevärviline Ristpistetikand Heegelpits
JSM594 E954	Üheosaline Silmkoeline Lilltikand Heegelpits	Kahevärviline pitsiline heegeldatud krae	Lilltikand Heegelpits	
MM643 1135E	Kaks oranži villase kanga riba Masintikand, mida täiendavad käsitsipisted Heegelpits Siksakpael Nööbid	Esiosaga sama kangas Masintikand, mida täiendavad käsitsipisted Heegelpits		Kinnissilmuseline heegeldus vaheldub keerukorralisega Mitmevärviline Ristpistetikand Heegelpits
MM744 E1350	Kaks oranži villase kanga riba Ristpistetikand Siksakpael Poepits Nööbid	Esiosaga sama kangas Siksakpael Poepits		Keerukorraline heegeldus Mitmevärviline Heegelpits Lõhik kantitud kangaga Kinnituseks nööbid
MM765 1862E	Üheosaline Oranž villane kangas Ristpistetikand Kangast kant Litripael Siksakpael Nööbid	Esiosaga sama kangas Ristpistetikand Siksakpael		Kinnissilmuseline heegeldus vaheldub keerukorralisega Mitmevärviline Ristpistetikand Siksakpael Heegelpits

Tabel 3 Esiosa, kaeluse ja varrukaotste kaunistamine

Esitükk on kaunistatud ristpistetikandiga 5 esemel, lilltikandiga 2 esemel ja masintikandiga 1 esemel. Ühe *vati* esitükk on kaunistamata ja neljal on kangast ilmestatud siksakpaela ja/või muu paela-pitsiga.

Käesolevas töös kasutatud *vattidel* on paeltest enim kasutatud siksakpaela. See on enamasti õmmeldud esitükki ja kaelust kaunistava kanga välisserva, mõnel korral ka kangale endale. Enamasti liigub esiosa välimist äärt kaunistav siksakpael ka ümber kaeluse. Siksakpaela valikul on kasutatud ära värvikontrasti. Nii on näiteks värvinüansi lisamiseks must siksakpael õmmeldud

punase niidiga rohelisele läikivale paelale, roheline siksakpael tumepunasele või roosale paelale. Need kõik omakorda on kinnitatud oranžile kangale.

Varrukaotsad. Tabelist on välja jäetud **Külli Ausmeele vati** kätised, sest need on ta enda sõnul lisatud 1980-ndatel aastatel. Ühe *vati* varrukaotsad olid erinevalt teistest kangaga kanditud. Ülejäänud varrukaotsa kaunistused võib jagada heegeldatud, sh. ka heegelpitsiga kaunistatud (13 tk.) ja kootud (3 tk.) kätisteks. Heegeldatud kätised jagunevad viide tüüpi:

- pitsilised – kätis on heegeldatud pitsilisena või on varrukaots kaunistatud heegelpitsiga (2 tk.)
- kinnissilmuselised – kätis on heegeldatud kinnissilmustega ja kaunistatud ristpistetikandiga (1 tk.)
- kinnissilmuseline + keerukorraline – kätisel on kinnissilmuselisena heegeldatud keskosa ja keerukorralised ääred. Keskosa on ühevärviline ja kaunistatud ristpistega, keerukorraline ääreosa on kolme- kuni seitsmerealine ja mitmevärviline. Mõnikord on keerukorralisele ääreosale lisatud paar rida kinnissilmuseid (4 tk.)
- keerukorraline ühevärviline – kogu kätis on heegeldatud ühe värviga keerukorralisena. Kaunistatud lilltikandiga (3 tk.)
- keerukorraline mitmevärviline – kogu kätis on heegeldatud keerukorralisena, kätisel on eristatavad kesk- ja ääreosa muster või jookseb kätisel heegelrida siksakilisena ja on ühe- või mitmevärviline (3 tk.).

Kõigil sellesse gruppi kuuluvatel varrukaotstel/kätistel oli servas kolme-kuni viierealine heegelpits.

3.5. Kodustel *vattidel* tehtud muudatused

Helju Vaheri vatil on selle praegune hoidja, **Selma Kolk** vahetanud esitüki voodri ja muutnud haakide asukohta. Esitükil on näha ka seal olnud siksakpaela jälgi.

Külli Ausmeel lisas 1980-ndatel oma *vatile siilikukangast* ristpistega kaunistatud kätised ja esiosale kollased klaasnööbid.

Silvi Jürjestaust täiendas oma *vati* esiosa lilltikandit värviliste tikkpistetega ja lisas trukke ja haake. Allääre pitsi kohta ei öelnud omanik midagi, aga julgen seda lugeda hiljem lisatuks.

Liivi Osa *vatt* on 1980-ndatel kootud, aga esiosa, kaelus ja kätised on vana, **Tiia Jõgile** kuulunud vati omad. Pole teada, millisesse perioodi kuuluvad esitükki kaunistav muu poepael ja valged nõöbid.

Ülejäänud *vatid* on muutusteta.

Siit võib teha järelduse, et kodus leidunud *vattidel* on tehtud minimaalseid muudatusi, aga kõigest hoolimata on need märgatavad. Samas on **Liivi Osa** *vatt* hea näide muhulaste kokkuhoidlikusest ja oskusest muistset käsitööd hinnata.

4. KAMPSUNITE KAUNISTUSVÕTETE ANALÜÜS

Silmkoeline *vatt* oli Muhus 19. sajandi lõpus, 20. sajandi alguses naiste rõivakomplekti kuuluv riideese. Kirjanduses leidub *vati* kandmise, kudumise ja kaunistamise kohta vaid üksikuid lõike. Praeguseks hetkeks on ka inimesed, kellelt selle kohta küsida, juba kadunud.

Et teada saada, kes olid *vattide* valmistajad, mis puhul neid tehti ja kanti, uurisin Eesti Rahva Muuseumi etnograafilist arhiivi, vaatasin vanu fotosid ja küsitlesin kodudest leitud *vattide* omanikke ja nende poolt soovitatud inimesi, kes võiksid sellest midagi teada. Vanim minu poolt küsitletu oli 95-aastane **Paula Kesküla**, kes väitis, et *vatt* kuulus iga naise rõivakomplekti ja igaüks tegi selle endale ise, **Vilma Aljas** arvas, et nende pere *vatid* lasi tema ämm kellelgi kududa. Kui käsitsi kootud *vati* võis küll igaüks endale ise valmistada, siis on kindel, et iga pere endale kudumismasinat lubada ei saanud ja võib oletada, et masinal kootud *vatid* ongi lastud meistril teha. Küsimused kudumismasinate ja masinkootud *vattide* kohta peavad jääma edaspidise uurimise jaoks.

Kirjanduse ja fotode põhjal võis järeldada, et *vatte* valmistati pulmadeks ja kanti pidulikul puhul. 85-aastane **Helju Vaher** teadis, et tema ema kandis oma *vatti* kirikus käies. Kaheksast kodudest saadud *vatist* oli neli Muhu rahvatantsurühma liikmete omanduses, kaks Tallinna Muhulaste Seltsi liikmete käes, üks eramuuseumi püsiekspositsioonis ja üks hoitud alles kirstuvarana. Seega võib teha järelduse, et ka tänapäeval kantakse sajandivanuseid *vatte* pidulikul puhul ja rahvarõivakomplekti osana.

Leidsin, et *vatid* kooti eraldi tükkidena ja õmmeldi kokku. Käsitsi kootud *vatid* ja masinal kootud *vatid* on lõikelt erinevad. Käsitsi kooti sirgelõikelised tükid: seljatükk *nipiga* allääres ja käeaugu kohalt sirgelt; esitükid küljeosas nii palju laiemad, et küljejoonelt seljatükini ulatuks ja mahalastud käeaugukaarega, sealjuures vasak esitükk esikeskjooneni, parem esitükk hõlmaosas ülekäiguga. Varrukakaar oli madal, varrukas randme poole kergelt ahenev. Vajadusel õmmeldi

tükid vöökohast ülespoole, kaenlaaugu suunas kitsamaks. Masinal kooti küll lõikekohased tükid, aga lõpliku kuju said needki *vati* kandja vajaduste järgi.

Minu poolt vaadeldud *vattidest* oli enim musti, esines ka tumepunast, sinist ja rohelist värvi. *Vati* kudumise kohta sain selgust 83-aastaselt **Olga Äkkelt**, kes näitas, kuidas kududa nupulist kudet, *keerukorda* ja *nippi*.

Analüüsima *vattide* kaunistusvõtteid ja –materjale, määrasin viis piirkonda, mida *vatil* kaunistati. Need on alläär, õlad, esiosa, kaelus varrukaotsad.

Allääre ja õlgade kaunistamisest saab rohkem rääkida käsitsi kootud *vattide* puhul. Esimene kaunistamine toimus juba tükkide kudumise käigus – siis kooti alläärde ja seljatüki õlgadele *keerukorrad*, mis vaheldusid põhikoe ja/või *vikeldusega*. Peale kokkuõmblemist heegeldati mõnele kampsunile alläärde pits. Masinal kootud *vattide* allääres oli kõigil pits, kuigi ühe *vati* pits erines oma heegeldustiheduselt ja iseloomult ülejäänud pitsidest, seetõttu pean seda hiljem lisatuks. Ühel masinkootud kampsunile oli alla äärde sisse kootud värviline triibustik.

Esiosa väljanägemine olenes sellest, kas *vatt* oli käsitsi või masinal kootud. Masinkootud *vattide* esiosa oli enamasti üks laiem tikandiga kaunistatud lapp, käsitsi kootutel oli esiosal aga kaks villasest kangast riba, mis samuti kaunistati tikandiga. Masinkootud *vattidel* oli väike püstkrae, käsitsi kootud olid aga ilma kraeta; neil oli kaelus enamasti kanditud esiosa kangaga. Tikandit täiendasid käsitsi heegeldatud pitsid, ja poest ostetud paelad-pitsid. Minu arvates on oluline, et kui *vati* rinnaesine oli kaunistatud kahe kitsama paelaga, siis nendevahelisele osale, esitüki keskjoone kohale olid õmmeldud nõöbid. *Vatt* aga kinnitati tavaliselt haakidega vasakul hõlmal. Tikandiliikidest olid kasutusel ristpiste, lilltikand ja masintikand.

Vati varrukaotste kaunistamise kohta leidsin, et enim oli heegeldatud kätiseid, mis varrukaotsa õmmeldud. Erinevatele heegeldamisviisidele andsin terminid ja koostas tüpoloogia.

Üks minu uurimisobjektidest olid ka muudatused kodus hoitud *vattide* väljanägemises. Toredasti üllatas, et ühe vana *vati* esiosa, kaelus ja kätised olid kasutusele võetud 1980-ndatel vana eeskujul kootud *vati* juures. Ülejäänud muutused piirdusid varrukaotsa kätiste lisamise, esitükile uue voodri paneku, pitsi lisamise ja tikandi värskendamisega. Tehtud muudatused olid küll väikesed, aga sellegipoolest nähtavad.

KOKKUVÕTE

Käesoleva seminaritöö eesmärk oli selgitada välja, kui palju on lisaks Muhu muuseumis säilitatavatele *vattidele* praegu Muhu kodudes säilinud 19. sajandi lõpust, 20. sajandi algusest pärit *vatte*, kes olid kudujad, millisel puhul *vatte* kooti ja kanti, samuti teha kodudest leitud ja muuseumiesemete vaatluse põhjal ülevaade *vattide* kudumisel ja kaunistamisel kasutatud võtetest ja materjalidest.

Mul õnnestus kodudest leida kaheksa *vatti*, neist neli käsitsi ja neli masinal kootud. Käsitsi kootud *vattidest* oli üks kootud 1990-ndatel aastatel, aga läks valimisse seetõttu, et sellel oli kasutatud vana *vati* esiosa, kaeluse ja varrukaotste kaunistusi, andes niiviisi tunnistust muhulaste oskusest väärtustada ja hoida esivanemate pärandit. Mitte ükski nende *vattide* praegustest omanikest ei osanud mulle öelda, kes on nende *vati* kudunud, vaid üks küsitletu oli kindel et kuna *vatt* oli rõivakomplekti osa, siis tegi igaüks selle endale ise. Kahe masinkootud *vati* endine omanik arvas, et need on lastud kududa. Sain teada, et esimene kudumismasin toodi Muhusse 19. sajandi lõpul, aga mitmes külas neid olla võis, kes olid kudujad ja kui palju nendega „välja“ kooti, jäi selgusetuks.

Vatte valmistati enamasti pulmadeks ja kanti pidulikel puhkudel. Kas argipäeval kandmiseks olid teistsugused *vatid* või ei kantud neid iga päev üldse, pole teada.

Vati lõike, värvi ja kudumistehnika määrasin vaatluse põhjal. Kaunistusvõtetest ja –materjalidest ülevaate saamiseks määrasin esmalt piirkonnad, mis *vattidel* kaunistatud olid. Ülevaate saamiseks sisestasin andmed kolme tabelisse. Parimaks tulemuseks pean heegeldatud kätiste tüpoloogia koostamist. Kas samamoodi saab tüpologiseerida ka allääred, õlad, esiosa ja kaeluse, jääb järgmiste tööde ülesandeks. Kõikide vaadeldud *vattide* kaunistused on jooniste, skeemide ja mustritena töö lisas.

Muhu muuseumi *vatid* on enamuses pärit Koguva külast Tõnise talust. Kodudest leitud *vatid* aga Muhu erinevatest küladest. Arvan, et kui valimit laiendada ja kaasata ka mujal muuseumites olevad Muhu *vatid*, siis saaks käesolevas töös kasutatud analüüsi järgides teha järeldusi 19. sajandi lõpus, 20. sajandi alguses Muhus kootud *vattide* kaunistuste erinevustest ja sarnasustest piirkondade kaupa.

Käesolevat tööd tehes sain ettekujutuse Muhu naiste *vattide* valmistamisel ja kaunistamisel kasutatud töövõtete ja materjalide kasutamisest, kombineerimisest ja nüanssidest. Suur tänu muhulastele, kes olid nõus oma kirstuvara ja teadmisi jagama ja selle töö juhendajale tema kannatlikkuse ja abi eest mõtete sõnastamisel.

KASUTATUD MATERJALID

KASUTATUD KIRJANDUS

- Kaarma, M. & Voolmaa, A.** 1981. *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kabur, A., Pink, A. & Meriste, M.** 2010. *Meite Muhu mustrid*. Türi: Saara Kirjastus.
- Konsin, K.** 1972. *Silmkoeesemed*. Tallinn: Kunst.
- Kõvamees, R.** 1994. *Kahe väina vahel*. Tallinn: Eesti Raamat
- Laasberg, R.** 1998. *Muhu sisustustekstiilid XIX saj. II poolel ja XX sajandil*. [Magistritöö]. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.
- Manninen, I.** 2009. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Tomberg, R.** 2007. *Vatid, troid, vaksad – silmkoelisi kampsuneid Lääne-Eesti saartelt*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. Tallinna Raamatutrükikoja OÜ

KASUTATUD ARHIIVIMATERJALID

Eesti Ajalooarhiiv 970-1-369

Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv EA 48, EA 138

Muhu muuseum JSM 840:3/Ard2516:3

KASUTATUD INTERNETIALLIKAD

Rehepapp, Ü. 2013. Vanad Muhu pildid.

<http://muhu.rehepapp.com/pildid/thumbnails.php?album=56> (25.04.2013)

ESEMEKOGU MATERJALID

JSM362 E205

JSM364 E207

JSM363 E206

JSM365 E208

JSM566 E792

JSM567 E835

JSM594 E954

JSM765 E1862

MM744 E1350

MM643 E1135

INTERVJUUD

Aljas, V. 26.04.2013. *H. Eriku ja S. Jürjestausti vattide päritolu.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Ausmeel, K. 07.02.2013. *K. Ausmeele vati päritolu.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Erik, H. 05.02.2013. *H. Eriku vati päritolu.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Jõgi, T. 31.01.2013. *L. Osa vati kaunistuste päritolu.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Jürjestaust, S. 30.04.2013. *S. Jürjestausti vati päritolu.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Kesküla, P. 26.04.2013. *Kes olid vattide kudemajad.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Mesipuu, R. 05.12.2013. *R. Mesipuu vati päritolu.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Tammisaar, L. 31.01.2013. *L. Tammisaari vati päritolu.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Osa, L. 31.01.2013. *L. Osa vati päritolu.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Vaher, H. 22.02.2013. *H. Vaheri vati päritolu.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

Äkke, O. 21.02.2013. *Nupilise koe, keerukorra ja nipi kudumine.* [Käsikiri]. Alliki Oidekivi. Muhu.

SUMMARY

The purpose of current research was to find out what kind of knitted cardigans are preserved by Museum of Muhu and how many knitted cardigans are preserved by people of island Muhu. Who were the knitters, what the cardigans were made for and when they were worn, also to make the overview about adornmentation and ornaments as at the time of knitting and afterwards.

I was lucky to find eight cardigans from households of Muhu, four of them were handknitted and four of them were made on the knitting machine. Unfortunately none of current owners knew the knitter of their cardigan. One of the correspondents I interviewed was certain that the cardigan was part of costume and everyone made it by themselves. I found out that the first knitting machine was brought to Muhu on the end of 19. century, but how many there was, who were knitters and how many cardigans were made remained uncertain.

The cardigans were mostly made for weddings and worn on special occasions. It is not known if the cardigans for „everyday use“ were different or they were not used at all.

To get the overview about the style, color, knitting technique, adornments and materials of the cardigans I organized them to the tables and analysed the data. By my opinion the best result of this research is a typology of crocheted cuffs. All the ornaments of researched cardigans I added by schemes and patterns.

LISAD

Lisa 1 Töös kasutatud fotod

Foto 1 Muhulased 1909 (Allikas: Rehepapp, 2013)

Foto 2 Paenase Iivardi 19.-20. saj. (Allikas: Rehepapp, 2013)

Foto 3 Rahvariides noorikud (Allikas: Rehepapp, 2013)

Foto 4 Kuus noorikut (Allikas: Rehepapp, 2013)

Lisa 2 Johann Mickau kaupluse pankrotivara nimekiri ja Wassili Kesküla Suuremõisa kaupluse reklaam

970-1-369

Muhu kirikuvalla kogukonnakohtult kihelkonnakohtule teade, et kaupmees Johan Mickau poekaup on ülevaadatud ja hinnatud ~100 rbl väärt olevat. maja on lesk Eigneri emanda oma. Kohtupeamees Mihkel Raunmägi, Kohtumees Peeter Prii Kirjutaja T. Walter Kihelkonnakohtu kuulutus 11.märtsist, et Liiva kõrtsi juures Eigneri majas pankrotti jäänud Johan Mickau kaupluse vara 4.aprillil oksjonil müüakse.

kaubanimed mh ka 13 naela? punast värvimulda.

Sedel, et Lina Jõgil jääb palka saada 9 r 50 kop

saarema khk kohtu kuulutus, et need, kellel J. Mickau käest midagi saada on ja need, kes talle võlgu on peavad endast teada andma 9. juulikuupäevaks.

1883 13.02 Joh Mickau tunnistus, et ta Tomas Pallu käest 19 rbl laenanud on ja selle ära maksab kui ma ommale ühe sisse tulleva kuhha saan, jüutumõda ära tasuda J.Mickau

Muhu kirikuvalla talitaja madis Mütüripeal annab kihelkonnakohtule teada, et 1.aug 1883 kohtu ette kutsutud ei saa tulla haiguse tõttu(roos) või on suurel maal tööl Kaigo Tähvena Tähve Tüür

teine on

Tähve Alt

Nurme valla valitsuse nimel khk kohtule, et Andrei aljas ei saa kohtu ette 10 okt ilmuda kuna on Tallinnas kallamehhe juures töö ja tuleb ära 4 nädalat peale Mihklipäeva. taltaja Mihail noot, kirjutaja Mihkel Ling Viimane kutse Lina jõgile 5 detsembriks 1883

pankrotivara nimekiri

45 kirjutamise tabelid

18 villast kaelasalli

7 villast ?

3/4 küünart sitsiriiet

11/4

51/4 manchester

1/3 rootsiriiet

1/4 purpursitsi

11/2 kangru tviisti?

5 sitsirätikud

6 lodi villast lõnga

3 sinepid

ingverit

3/4 gevärtsi

26 tühja plekist toosi 15 kop 3rubla 90?

25/8 naela väävlit

13 naela punast mulda 5 kop nael kokku 65 kop
8 sama 5kop 40 kop

27 pross(rinnanõelad) 3 kop 81kop

2 kaelasallinõela 6 kop 12 kop

8 1/2 tükki voilakid 20 kop 170 kop

3 rulli musta poomvilllõnga(rollgarn) 6kop 18

1tosin sama

4 mustad klasist nõbid 6 kop 24 kop

3 plateeritud? nõöbid? 15

7 vestinõöbid 6

? pesu? nõbid 6

63/4 ?nõbid 15

1 sama wähhikesed 8

2 ?pibo vart 30

1 sama 50 kop

10 pibo korred 3

2 kännu pu pipo 10

2 pibo kahha 1/6 ja 1/10 kop?

punased alabasternõöbid

1tükk kitsast sidi paela 20 kop

1/2 glütseriinseepi

1 kang punast plekki 6 kop

10 roostetanud rahakotti 20 kop

4 tükki punast villast paela 45 kop

11 pari kammi 3 kop

28 vasest kammi 3 kop

4 taschen ? 3 kop

5 lammaste niidu rauad 40 kop

6 uhherdid 5 kop

1 sentelpori? uhherdi 10 kop

1 kasti luk ilma võtmeta 25 kop

EAA_970-1-369

Eesti kodanlusele MUHU SAAREL!

Annan sellega teada, et minu kaupluseš talwiseks hooajaks on järgmised kaubad suuremast tagavarast wõistlemata odawate hindadega alati saada.

Soola
Rauda, igasugust
Petroleumi
Masinaõli
Wärnitsat
Puhastud masinaõli
Terpentiini
Bensiini
Juukseõli
Äädikat
Lõhnaõli
Seebikiwi
Tuletikud
Wankrimääre
Saapamääre
Kampwool
Wääwel, ja maarjajää
Kondi- ja fosforijahu
Kriidituhka
Pesusooda ja sine
Saiajahu
Riisi
Manna
Kohwi, thee, sigurid
Suhkur
Sahariin
Kompwekid
Biskwiiti
Sõõmasooda
Kartulijahu
Pipar, wurts, loorberi
Umalad
Willakraasid „Kermi“

Nahka:
Talla
Pintsoli
Pastla
Kroom
Rangiroomad
Rihmad
Saapahaagid
Silmad, tikud
Paelad
Maalimulda
Naelu kõiksugusi
Hobusenaelu
Jäänaelu
Aknaklaasi
Raudplekki
Tabalukud
Saewiilid
Puusepa liim
Lambid, lae ja seina
Lambiklaasid
Tahid
Tormilaternad
Sauekaasid
Email- ja
Plekknõud
Portselaan taldrekud
Aluminium lusikad
Noad, kahwliid
Seebid mitmet sugu
Piibud
Lambarauad

Tubakad
Paberossid
Hülsid
Tasku-elektrilambid
Patareid
Pirnid, kestad

Riidekaubast suur walik:
Pesuriiet igat seltsi
Mitkal
Bjäs
Domestik
Sergeköper
Marle
Flanelett
Musliin
Nansuk
Lusiana
Batist
Sefiir
Markisett
Pikee
Greas
Kalifa
Tik j. n. e.
Willast ülikonnariiet
Willast kleidiriiet
Kangalõimed
Sitsirätikud
Siidirätikud
Niitisi, Watt
Nööpisi igat seltsi
Pitsi, broderii ja niiti.

Peale selle weel palju muud, ja igasugust pudu kaupa.

Palun lahkesti waatama tulla.

Kõige austusega,

Suuremõisa külas **W. Kesküla** kauplus.

Wassili Kesküla

Lisa 3 Muhu muuseumi tulmeraamatu andmed

JSM362 E205

Must nipiga naiste vatt. Varrastel kootud. Uhutud.

Pikkus eest 34,5cm, tagant 45,5cm.

Villane

Kaelust ääristab valge 5cm laiune poepits. Kaelus on kanditud musta 2cm laiuse villase riidega. Kaelus stepitud valge ja musta niidiga ja kandil on helerohelisest, tumerohelisest ja valgest villasest lõngast heegeldatud pael. Kanti ääristab roosa poepael (0,6cm). Rinnalapp on mustast villasest riidest, millel roheline, roosa, kollase, valge, sinise, tumepunase lõngaga stiliseeritud taimornament. Rinnalapp on ääristatud valge siid poepaelaga (1cm) ja helerohelisest, tumerohelisest ja valgest lõngast heegeldatud paelaga. Kinnis on 7 haagiga.

Varruka pikkus on 50cm, laius keskelt 14cm, kätise laius 9cm. Kätis on ääristatud mustast ja rohelisest villasest lõngast heegeldatud äärepitsiga (1,5cm). Kätise laius on 6,5cm. Kätisel roosa, roheline, kollase, sinise, valge villase lõngaga tikitud lillornament.

Säilivus: pits tugevasti määrdunud, katkine, varrukad laigulised.

Ese kuulus Schmuul Inglilie Tõnise talust.

Saadud Schmuul Leida Jaani t. Koguva külast.

Vv. Akt 1, 03.03.1976

JSM363 E206

Must nipiga naiste vatt. Varrastel kootud, kude nupiline. Uhutud.

Pikkus eest 35cm, tagant 48cm, seljalaius 37,5cm. Villane

Kaelust ääristab 2cm oranž villane kant, millel rohelsele siidriidele õmmeldud must vink. Oranži kanti ääristab roosa poepael, vink. Rinnalapp 35*10cm. Rinnalapp on kanditud 2,5-2,8cm oranži villase riidega, millel tumepunane poepael (~1cm). Oranži kandi välimisel küljel kollane poepael vink ja siseküljel roosa poepael vink. Rinnalapil kolm läbipaistvat klaasnööpi. Kinnis on 6 haagiga.

Varruka pikkus 51cm, varruka ümbermõõt keskelt 32cm, otstest 19cm. 5cm laiune kätis on kootud mustast ja rohelisest lõngast. Kätist ääristab roheline 0,5cm laiune villane äärepits.

Säilivus: koitanud

Ese kuulus Tõnise talu naistele

Saadud Schmuul Leida Jaani t. Koguva külast

Vv. Akt 1/03.03.1976

JSM364 E207

Must nipiga naiste vatt. Varrastel kootud, kude nupiline. Uhutud.

Pikkus eest 33cm, tagant 47,5cm, seljalaius 44cm. Villane

Kaelust ääristab 1,8cm oranž villane kant, millel roosale paelale õmmeldud roheline poepael vink. Oranži kanti ääristavad roosast ja oranžist lõngast ~0,8cm rattakesed. Rattakestele järgneb oranž poepael vink. Rinnalapp 33*12cm. Rinnalapi ääristus sama kui kaelusel, kuid välisserval veel oranž poepael vink. Kinnis 4 haagiga (üks puudub). Rinnalapil 4 punast metallkannaga klaasnööpi (ühel puudub klaas).

Varruka pikkus 50cm, ümbermõõt keskelt 32cm, kätise juurest 10cm. Kätised on 6,5cm laiused, põhivärv oranž. Muster kootud tumepunase, rohelise, roosa, kollase lõngaga.

Säilivus: hästi säilinud

Kuulus Tõnise talule

Saadud Schmuul Leida Jaani t. Koguva külast.

Vv. Akt 1/03.03.1076

JSM365 E208

Must nipiga naiste vatt. Varrastel kootud, kude nupiline. Uhutud.

Pikkus eest 35cm, tagant 47,5cm, seljalaius 41cm

Kaelust ääristab 2,5cm laiune oranž villane kant, millel roosa, kollase, valge, rohelise, tumepunase villase lõngaga ristpistes tikitud geomeetriline ornament. Oranži kanti ääristab roosa poepael vink. Rinnalapp 12,5*35cm. Rinnalapi ääristus sama, mis kaelusel, kuid siseservas veel valgest niidist 0,1cm laiune triip-tikand ja roosa poepael vink. Rinnalapil 3 klaasnööpi (sinine, oranž, tumepruun). Kinnisel 5 haaki.

Varruka pikkus 47cm, ümbermõõt keskel 30cm, suus 22cm. Varrukasuu ääristatud 2,5cm laiuse oranžist villasest riidest kandiga, millele tumepunane 0,8cm laiune pael ja sellel roheline vink. Kandile järgneb valgest niidist tikand-triip (0,1cm) ja roosa poepael vink. Kätis ühe nööbiga nööbitav.

Säilivus: koitanud, kulunud

Kuulunud Tõnise talule.

Saadud Schmuul Leida Jaani t. Koguva külast

Vv.akt 1/03.03.1976

JSM566 E792

Tumeroheline nipiga naiste vatt. Varrastel kootud, kude nupiline. Tugevasti uhutud. Pikkus eest 41cm, tagant 47cm. Seljalaius 41cm. Kaelust ja nõõbitavat kinnist ääristab 2,3cm laiune mustast sataänriidest kant, mis hõlma külge õmmeldud masinaga, valge niidiga. Rinnalappi suurusega 10x31cm ümbritseb samasugune must kant, rinnalapi keskele on õmmeldud 5 valge ja kullaga klaasist dekoratiivnööpi. Rinnalapp on kootud koos esihõlmaga.

Varruka pikkus 51cm, ümbermõõt keskel 36cm, suus 18,5cm. Varruka otsad on kootud helerohelisest villasest lõngast soonikkoes 7cm pikkuselt, kahe musta 0,4cm laiuse triibuga.

Vati esitükid ja selg on kootud ühes tükis, seega on kampsun ilma õlaõmblusteta.

Ese on valmistatud 19.saj. II poolel.

Säilivus: Varruka otsad kulunud.

Ese kuulus: Tõnise talule Koguva külast.

Saadud: Schmuul Leida Jaani t.

Vv.akt 7/01.07.1984

JSM567 E835

Must nipiga naiste vatt. Varrastel kootud nupilises koes. Uhutud. Pikkus eest 43cm, tagant 47cm. Villane. Kaelust ääristab rohelisest peenvillasest riidest 2cm laiune kant, mis stepitud valge niidiga. Kandi alumist serva ja rinnalappi ääristab roosa vink-pael.

Rinnalapp 11x34cm on esihõlmaga ühest tükist.

Kinnisekandiga paralleelselt ja ühepikkuselt on 5cm kauguselt õmmeldud 3cm laiune musta-sinise-pruuni-hallikirju pael, mis ääristab ka kinnist ning rinnalapi ülaserava. Rinnalappi kantiva paela serva on õmmeldud roheline vink. Rinnalapil on kolm rohelist klaasnööpi, kinnisel 6 haaki. Varruka pikkus on 52cm, ümbermõõt keskelt 32cm, varrukasuus 20cm.

7,5cm laiune kätis on heegeldatud roosast, oranžist, rohelisest, valgest ja tumepunasest lõngast. Kätese keskmisele osale (2,5cm), mis heegeldatud rohelisest lõngast, on ristpistes tikand.

Säilivus: koitanud.

Ese kuulus: Paenase küla Uuelu talule.

Saadud: Peegel, Juta Matvei t.

Vv.akt. 8/02.10.1984

JSM594 E954

Muhu naise nipiga vatt. Must. Varrastel kootud. Uhutud. Rinnalapil ja käiseotstes värviline tikand.

Pikkus eest 36cm, tagant (nipiga koos) 50cm. Selja laius 47cm.

Krae laius tagant 7cm. Krae ääristatud sinakasroheline villasest lõngast heegelpitsiga, samasugune pits ääristab 35x11cm rinnalappi. Rinnalapp on kahekordne: alumine pool kootud esihõlma pikendusena, peale on õmmeldud lauskoes lapp (35x11cm), millele on villaste lõngadega tikitud stiliseeritud lillekimp. Domineerivad kollane ja roosa, veel on kasutatud rohelist, valget, sinist ja punast. Tikand on madal- ja varspistes.

Varruka pikkus 53cm, laius keskel 16cm, laius varrukasuu 10,5cm. Varrukasuu on ääristatud mustast ja sinakasrohelisest villasest lõngast heegelpitsiga, maks 4cm laiuselt on varrukaots kaunistatud vars- ja õispistes lillornamendiga (roheline, oranž, roosa, kollane).

Vatt käib eest 6 haagiga kinni.

Säilivus: kantud, veidi koitanud, mõni õmblus lahti.

Kuulunud: Koguva küla Tõnise talule.

Saadud: Schmuul Leida Jaani t.

Vv.akt nr.12/25.11.1987

JSM765 E1862

Punane naiste nn nipiga vatt. Varrastel kootud, uhutud villane. Pikkus eest 32,6 cm, tagant 45,5 cm koos pitsiga. Laius tagant 45, eest 46 cm Kaelus ääristatud oranži 2 cm laiuse riidega. Kaunistatud ristpistes tikandiga. Motiivid nelja kaupa grupeeritud kollased südamed ja punane muhu mänd. Kanti ääristab punane poepael. Oranžist riidest rinnalapil roosa, kollase, valge, sinise, roheline ja tumepunase lõngaga stiliseeritud taimornament. Rinnalapp kanditud kollase riidega, millel pruunidest väikestest litritest kaherealine siksakiliselt asetatud litrite riba. Rinnalapil 2 klaasnööpi (roheline ja valge), kolmas ära. Rinnalapi juures roosa poepaela vertikaalsed ribad. Kinnis 7 haagiga Jakk ääristatud tumepunasest lõngast heegeldatud pitsiga.

Kätise laius 6,5 cm. Kätis heegeldatud oranžist villasest lõngast. Kaunistatud kahe roosa triibu vahel oleva kollase/tumepunase /roheline 2 mustri reaga. Kätisel tikitud muster vaheldumisi roosa, valge, tumepunase südamega muhu mänd ja kollane, tumepunane roheline südamega muhu mänd. Kätis ääristatud roosa ja kollasega heegeldatud pitsiga. Varrukal kätise ääres kollane poepael. Säilivus, korras.

Andmed päritolu kohta puuduvad

MM744 E1350

Muhu rahvariide naiste jakk, kantud 19.saj. lõpul, 20.saj. algul.

Mustast villasest lõngast nn *nupilises* koes varrastel kootud. Kaunistused oranži põhitooniga. Vati esihõlma pikkus on 29cm; pikkus tagant keskelt 47cm. Õla laius (ilma kaelavärglita) 11cm. Varruka üldpikkus mööda varrukaõmblust on 55cm.

Vati kaelus on ääristatud oranži peenvillase kandiga, mille laius 2 – 2,3cm. Kandi keskele on tepitud must *vingupael*. Vati esiosa kaunistavad 2 samast oranžist riidest 3,5cm laiust riba, millele ristpistes värviliste lõngadega tikitud stiliseeritud lillemotiivid. Oranžide ribade vahele jäävale 5cm laiusele kootud pinnale on kaunistuseks õmmeldud 4 punast nõöpi. Kaeluseäär ja esikaunistusribade välisservad on kaunistatud u.1cm laiuse poepitsi ja sellele tepitud roosa *vinguga* (siksakpaelaga).

Jakk kinnitub eest 8 haagiga.

Varrukaotsad on villasest oranžist lõngast. Otses heegelpits valgest ja muhuroosast lõngast. Varrukaotsa lõhik on riidega kanditud, kinnitub kahe läbipaistva ümara klaasnööbiga.

Säilivus: kantud; esemel leidub koiauke; kaunistused – eriti pits ja varrukaotsad – määrdunud.

Saadud: ostetud OÜ „RKK“ Ärid, Kõrre 1, Kuressaare. Hind 1100.- kr.

Vv. akt nr. 12, 26.08.2003.

MM643 E1135

Erksinine nipiga naiste vatt, villane

Varrastel kootud, kude *nupiline*. Uhutud. Pikkus eest 35cm; tagant keskelt 48; selja laius 42cm.

Vatt on rikkalikult kaunistatud. Kaelaauku ääres on 2,5-cm oranžist poevillasest kant, mis 1,5cm laiuselt pööratud pahemale poole. Kandile on masintikandis v. seda imiteerivas laadis põhiliselt valge, aga ka musta pvl. lõngaga tikitud hõre geomeetriline muster, mida ilmestavad roosad, rohelised, tumepunased ja valged pisted villaste lõngadega. Kandi ääres heegeldatud pitskaunistus, mis kinnitatud vati külge väikeste pistetega käsitsi. Pitskaunistus koosneb heegeldatud u. 0,3-cm ribast (vaheldumisi 3 valget, 3 tumep. sammast) ja selle külge heegeldatud roosa-valgest ribast, mis moodustab sakid. Saki tipust ääreribani on 1,5cm ja saki alus on 2cm. Keskelt on sakk toestatud *-kujuliselt kollaka villase lõngaga.

Vati õlapealne on mustris kootud, kaunistuseks 3 musta pikitriipu.

Rinnalapi mõõtmed on 38*13,5cm. Rinnalapp on kanditud sama oranži poeriidega nagu kaelaauk. Kandi laius 3cm. Kant on tikitud samas tehnikas, sama mustriga kui kaelaaukukant.

Lapi välisserva ääres roosa *vink*, samasugune *vink* on teisel pool vati peale õmmelduna. Kantide sisekülgedelt jookseb ülalt alla samasugune heegeldatud kaunistusriba, kui kaelaugu ääristuses. Rinnalapi keskel on 3 roosat nõöpi. Vatt kinnitub 7 metallhaagiga, mille *vastusteks* on 3 metallaasa vati vasakul hõlmal.

Vati allääres on heegeltehnikas vati lõngast 3cm laiune riba, millele ristpistes villaste lõngadega (roosa, oranž, tumepunane, roheline, kollane, valge) tikitud u. 2,5 – 2,7 geomeetrilised motiivid. Riba ääristatud vati lõngast heegeldatud sämpudega.

Käise pikkus on koos kätisega 42cm. Ümbermõõt käise suust 21,5cm. Kätise laius 6cm, koos pitsiga maks. 8cm. Kätis on heegeldatud oranžist villasest lõngast, kummaski ääres kaks roosat triipu ja nende vahel motiivirida valge-mustaga. Triipude vahele jääval osal ristpistes geom. motiivid tumepunase, kollaka, roheline ja valgega. Kätise otsad sakiline villasest lõngast heegelpits roosa, punase, valge ja oranžiga.

Valmistanud Jekaterina Vaga (s. 1881.a. Kallaste k. Anduvälja t. surn, 1864.a. Kallaste k. Korju t.) oma veimevaka jaoks.

Säilivus: hästi säilinud.

Kuulunud: Jekaterina Vaga (1881-1964) Kallaste k. Anduvälja, hiljem Korju t.

Saadud: Hilda Vaga Kallaste k. Korju t.

Vv. akt nr. 8, 27.06.1996.

Lisa 4 Vaatluse põhjal vattidelt joonistatud heegelskeemid, kudumismustrid ja tikandijoonised

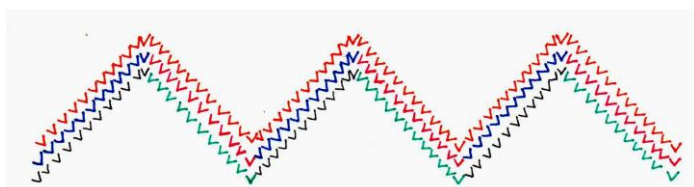
Riste Mesipuu Nurme küla

Esitüki serva pitsi heegelskeem

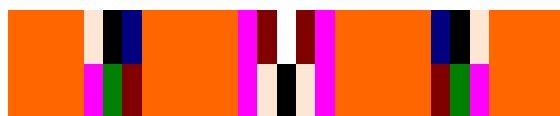
Allääre pitsi heegelskeem

Kätise heegelskeem (osaline)

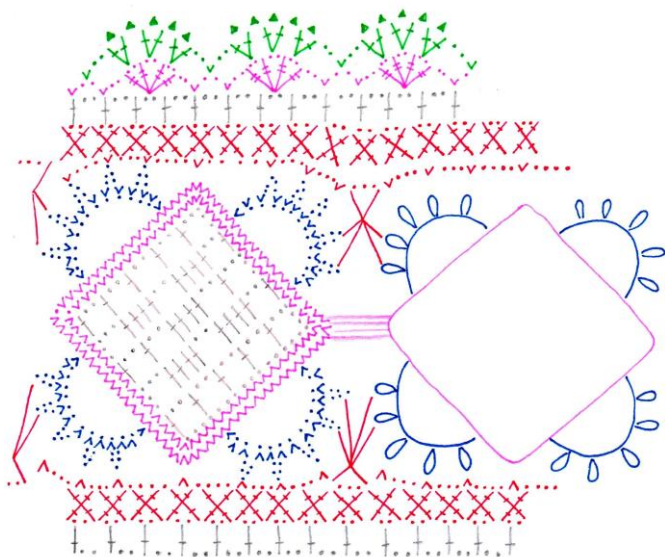

Allääres kasutatud värvid

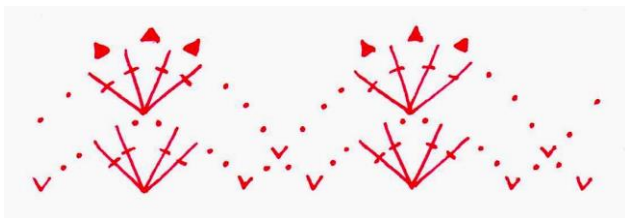

Kätisel kasutatud värvid

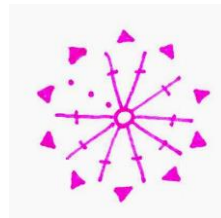
Helju Vaher Võlla küla Mardi talu

Kätise heegelpitsi skeem

Allääre heegelpitsi skeem

Esitüki heegelmotiivi skeem

Esiosa lilltikandi joonis. Joonis vähendatud 1,3 korda

Helena Erik Nautse küla

Kätise pitsi heegelskeem

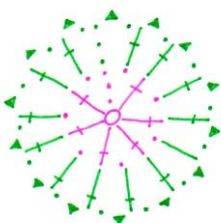
Varrukapealse pitsi heegelskeem

Allääre pitsi heegelskeem

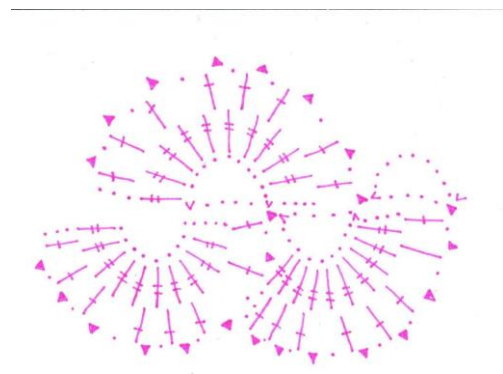

Kaeluse pitsi heegelskeem

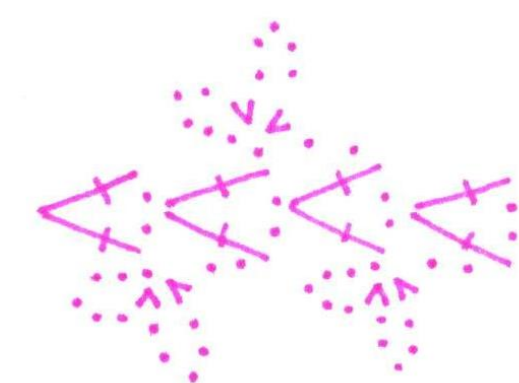

Esitüki motiivi heegelskeem

Silvi Jürjestaust Vanamõisa küla

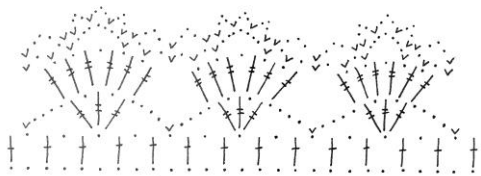
Esitüki heegelpitsi skeem

Krael ja varrukal paikneva heegelpitsi skeem

Kätise serva heegelpitsi skeem

Allääre heegelpitsi skeem

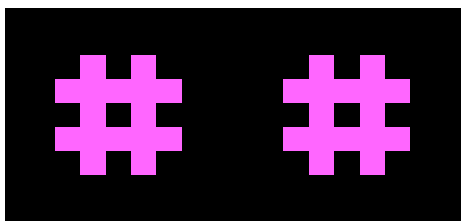

Kätise lilltikandi joonis. Joonis vähendatud 1,6 korda

Esiosa lilltikandi joonis. Joonis vähendatud 1,8 korda

Eleena Keskpaik Lõetsa küla

Alläare heegelduse muster Alläare pitsi heegelskeem:

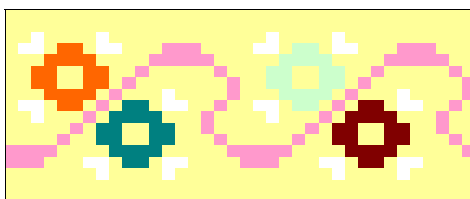

Kätisel kasutatud värvid:

Külli Ausmeel Lõetsa küla

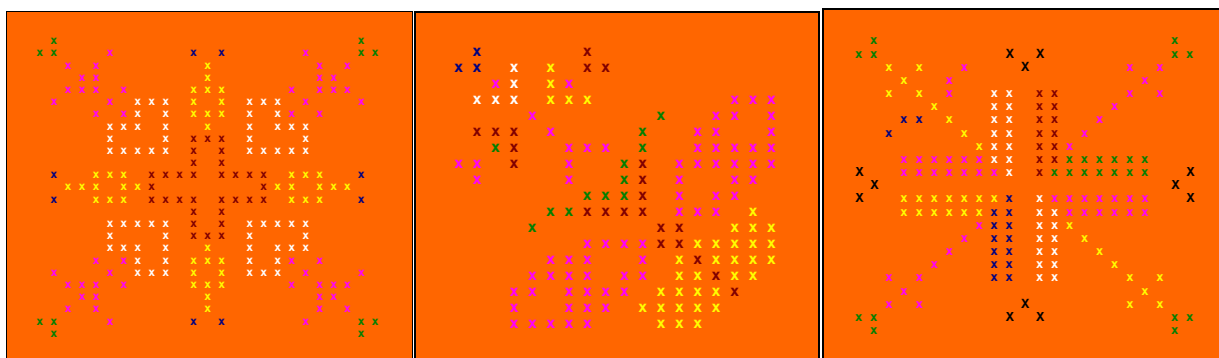

Esiosa ristpistetikandi muster

Kaeluse ristpistetikandi muster

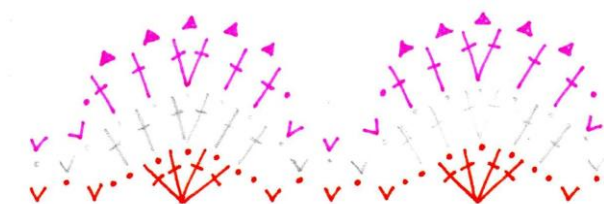
Liivi Osa Rinsi küla

Esiosa ristpistetikandi motiivid

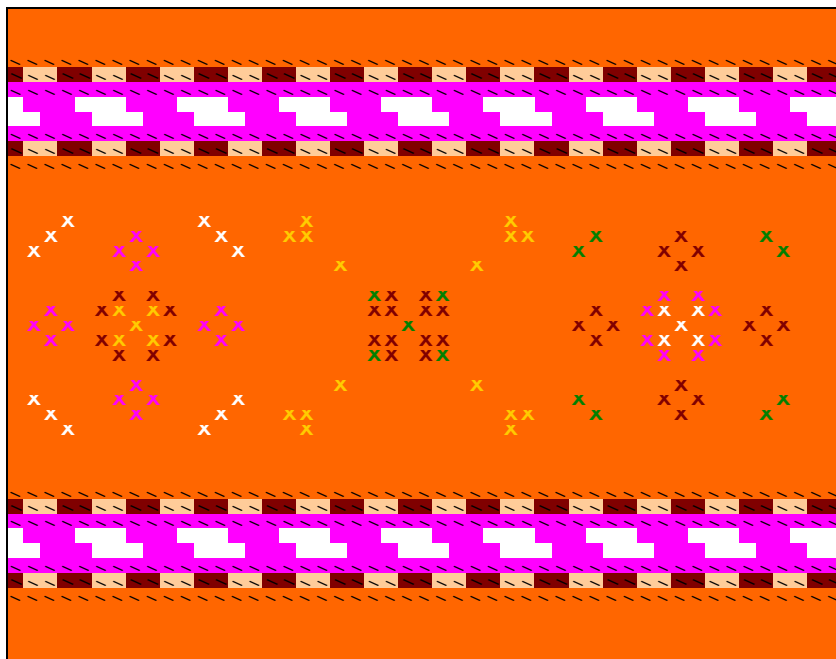

Kätise ristpistetikandi muster:

Kätise heegelpitsi skeem:

Leida Tammisaar Mõega küla

Kätise muster

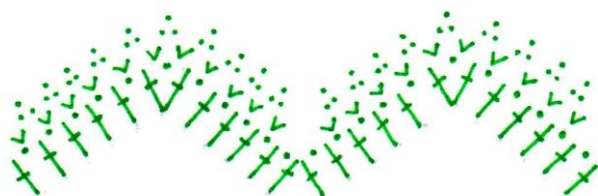
Kätise heegelpitsi skeem

JSM362 E205

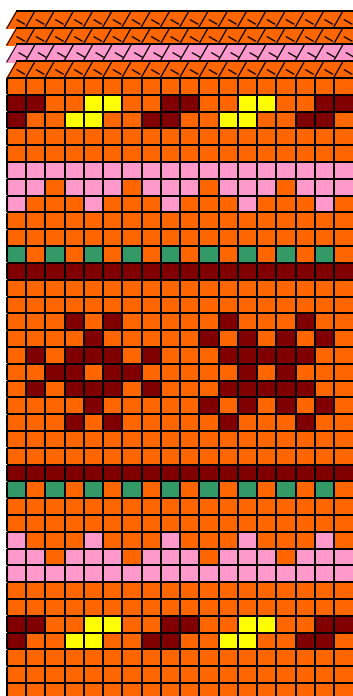
Kätise heegelpitsi skeem

JSM363 E206

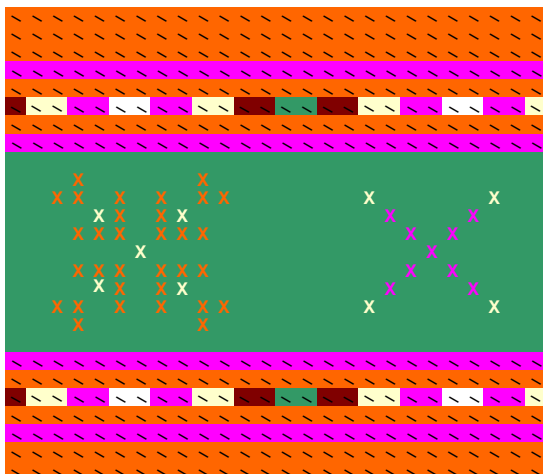
Kätise heegelpitsi skeem

JSM364 E207

Kätise kudumismuster

JSM567 E835

Kätise heegelskeem ja ristpistetikandi muster

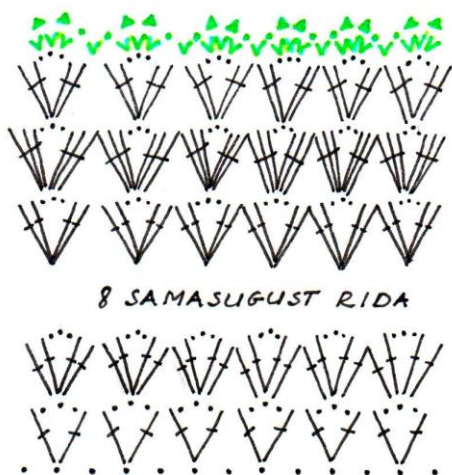
JSM594 E954

Varrukasuu heegelpitsi skeem

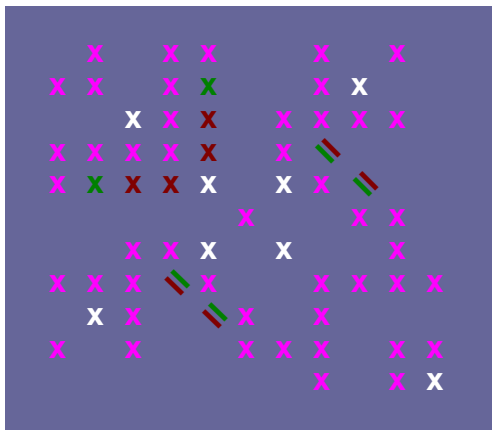

Esilapi heegelpitsi skeem

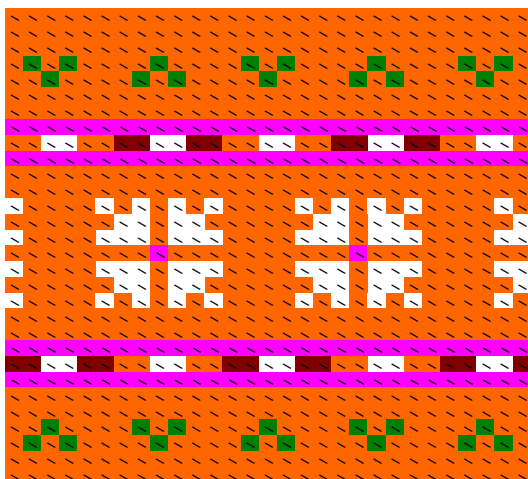
Krae heegelskeem

MM643 1135E

Allääre tikandi muster

MM744 E1350

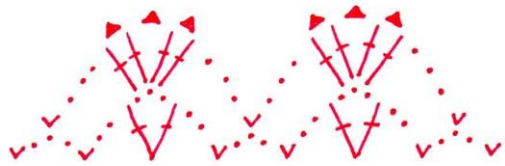

Kätise heegelskeem

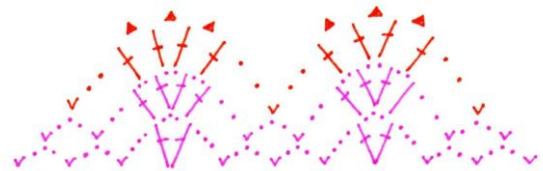

Kätise heegelpitsi skeem

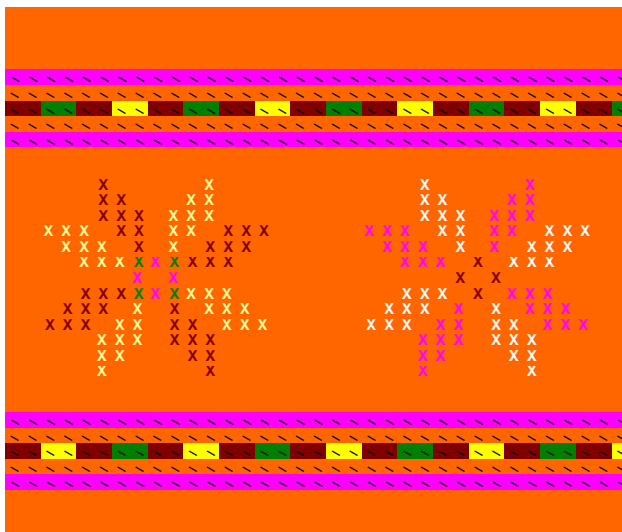
MM765 1862E

Alläare heegelpitsi skeem

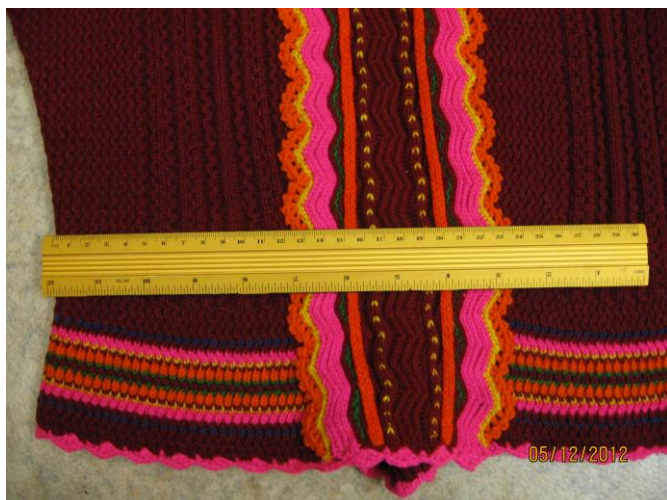
Kätise heegelpitsi skeem

Kätise heegelskeem ja ristpistetikandi muster

Lisa 5 Töös vaadeldud *vattide* detailide fotod

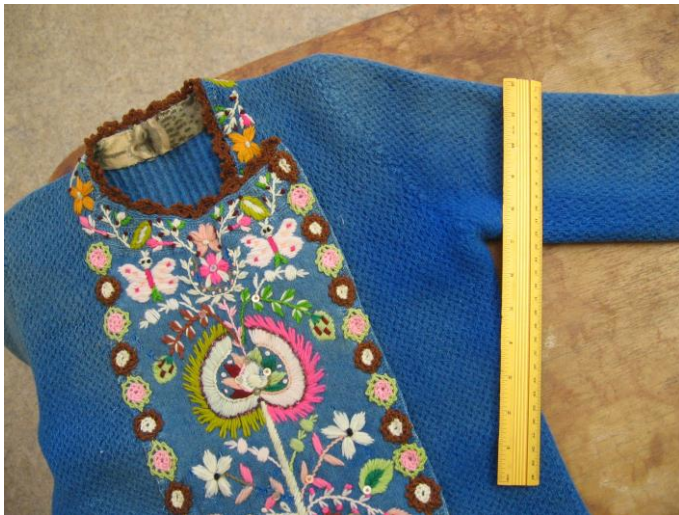
Riste Mesipuu

Helju Vaher

Helena Erik

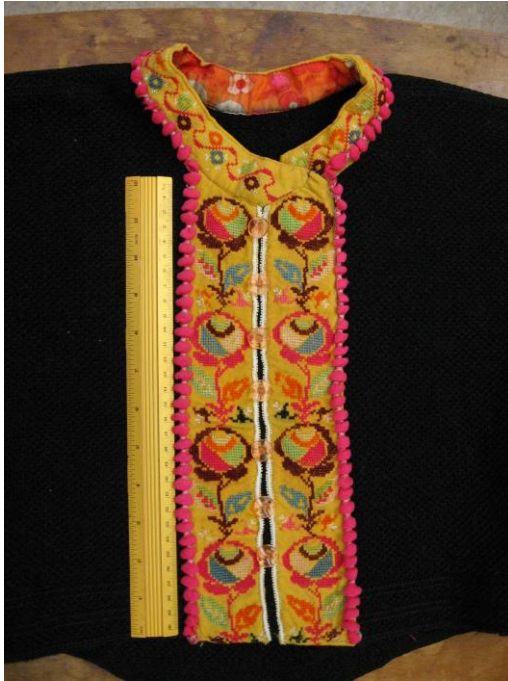
Silvi Jürjestaust

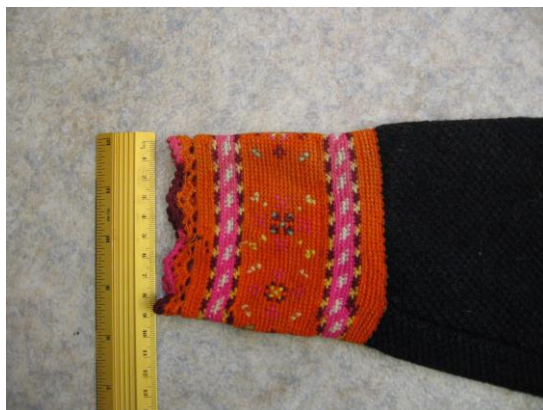
Tiia Jõgi/Liivi Osa

Külli Ausmeel

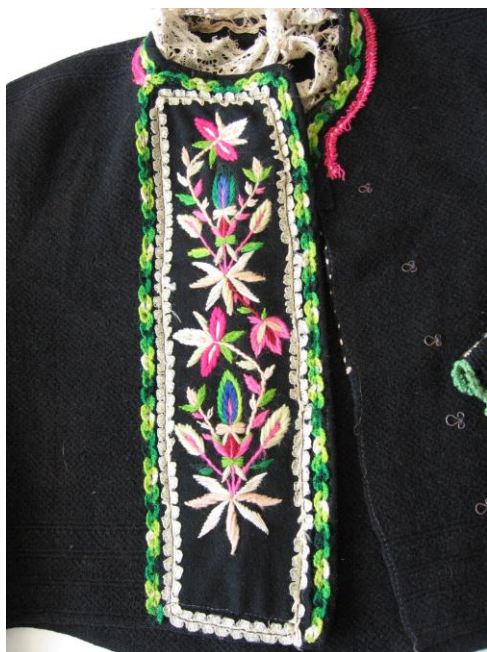
Leida Tammissaar

Eleena Keskaik

JSM362 E205

JSM364 E207

JSM363 E206

JSM365 E208

JSM566 E792

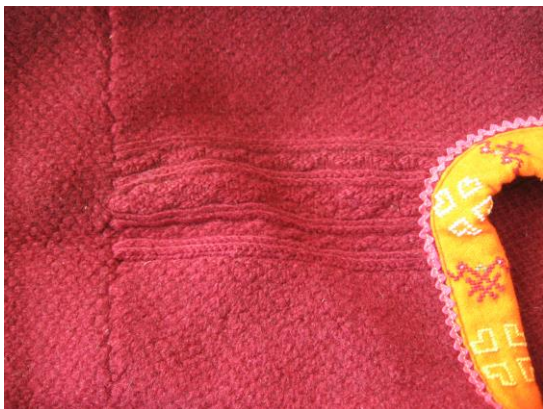
JSM567 E835

JSM594 E954

JSM765 E1862

MM744 E1350

MM643 E1135

